

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи
на здобуття ступеня вищої освіти Магістр

на тему: «Оцінка фінансового стану суб'єктів підприємництва та шляхи його
зміцнення»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньо-професійною програмою
Фінанси, банківська справа та страхування
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа
та страхування
ступеня вищої освіти Магістр
Жигилій Олександр Павлович

Полтава - 2023 року

ЗМІСТ

	ст.
Вступ.....	5
Розділ 1. Теоретичні основи організації та здійснення оцінки фінансового стану підприємств.....	8
1.1. Економічна сутність та необхідність оцінки фінансового аналізу господарюючих суб'єктів.....	8
1.2. Теоретико-методичне, нормативне та інформаційне забезпечення оцінки фінансового стану підприємства.....	16
Розділ 2. Сучасна практика оцінки фінансового стану підприємства.....	23
2.1. Оцінка, майна, фінансових результатів і ділової активності підприємства.....	23
2.2. Аналіз ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства.....	32
Розділ 3. Напрями зміцнення фінансового стану підприємства.....	40
3.1. Шляхи поліпшення фінансового стану підприємства на основі ефективного фінансового планування.....	40
3.2. Перспективи оптимізації механізму оцінки фінансового стану для підвищення якості фінансового менеджменту.....	45
Висновки.....	54

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах ринкової економіки обґрунтованість та дієвість управлінських рішень на мікро- та макрорівнях значною мірою залежить від результатів оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання, зміст якої виходить за межі обчислення окремих коефіцієнтів і передбачає вивчення комплексу показників, які відображають різні аспекти діяльності підприємства.

Оцінка фінансового становища підприємства являє собою дослідження особливостей роботи підприємства, його фінансової стійкості і платоспроможності, ефективності діяльності і економічного потенціалу. При цьому виявляються причини відхилень від нормативів і планів, розкриваються невикористані резерви. На основі їх вивчення, в процесі оцінки розробляються заходи щодо усунення причин недоліків у роботі, вибору напрямків фінансових вкладень, виявлення шляхів стабілізації становища і розвитку підприємства в майбутньому.

Проблеми теорії і практики оцінки фінансового стану підприємств розглядалися в працях зарубіжних вчених, зокрема: Гропелі, Е. Нікбахта, Е. Хелферта та інших. Одночасно вагомим є внесок українських науковців та практиків, серед яких виділяються: О. І. Барановський, І. В. Зятковський, В. М. Івахненко, Л. А. Лахтіонова, Є. В. Мних, О. В. Павловська, В. В. Сопко, В. М. Суторміна, О. О. Терещенко, Ю. М. Тютюнник, А. В. Чупіс та інші.

Відаючи належне науковим здобуткам згаданих вчених слід констатувати факт наявності різноманітних тлумачень сутності фінансового стану та значень фінансової стійкості, фінансового положення підприємства, і в той же час факт відсутності єдиної думки щодо групування та способу обчислення показників оцінки фінансового стану. Саме вирішення даних проблем і обумовлює актуальність обраного напрямку дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана в межах програми науково-дослідних робіт кафедри фінансів, банківської справи та страхування за темою „Удосконалення механізм-

му фінансової діяльності підприємств, організацій і установ”.

Мета та завдання для дослідження. Метою дослідження, здійснюваного в кваліфікаційній роботі є узагальнення та розвиток теоретичних засад оцінки фінансового стану підприємств з одночасною аналітичною оцінкою окремих показників, що його характеризують. Втілення поставленої мети обумовило необхідність вирішення наступних завдань: уточнити визначення економічної сутності фінансового стану та понять і категорій, що йому притаманні; систематизувати теоретичні аспекти інформаційного забезпечення процесу оцінки фінансового стану підприємств; узагальнити теоретичні підходи щодо вибору та обґрунтування показників та моделей оцінки фінансового стану; здійснити комплексну аналітичну оцінку та характеристику досліджуваного суб'єкта підприємницької діяльності за показниками оцінки: майна, джерел формування капіталу, ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості, ділової активності та інших; розробити пропозиції щодо удосконалення розрахунку окремих показників та комплексної оцінки фінансового стану підприємств.

Предмет і об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження у кваліфікаційній роботі є фінансовий стан підприємств суб'єкта підприємницької діяльності.

Предмет дослідження кваліфікаційної роботи складають теоретико-методичні засади та практичні підходи до оцінки фінансового стану підприємств.

Методи дослідження. Дослідження в кваліфікаційній роботі проводилося згідно з методологією системного підходу до вивчення економічних процесів і явищ. Для вирішення поставлених завдань використовувалися загальні методи наукового пізнання: економічного аналізу, синтезу, порівняння, аналогії, наукової абстракції, спостереження, групування, узагальнення тощо.

Інформаційна база. Теоретичною основою дослідження є наукові праці класиків світової економічної і фінансової думки, теоретичні висновки, узагальнення і розробки сучасних зарубіжних та вітчизняних учених-економістів, провідних фахівців з питань оцінки фінансового стану підприємств, що містяться у монографічній, спеціальній, періодичній літературі, матеріалах науко-

вих та науково-практичних конференцій, а також власні дослідження та спостереження. Базою для виконання кваліфікаційної роботи виступало товариство з обмеженою відповідальністю ХХХ, зокрема матеріали, що включають його фінансову звітність.

Наукова новизна та практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та наданні рекомендацій щодо удосконалення практики та прагматики оцінювання фінансово-економічного становища окремого підприємства в розрізі обґрунтованих груп показників і коефіцієнтів та підтверджується Відгуком з досліджуваного підприємства.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі розробки та пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися й одержали позитивну оцінку на всеукраїнській науково-практичній конференції [„Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін”] (Полтава: ПДАУ, 2022 р.), на II Міжнародній студентській науковій конференції [„Тренди та перспективи розвитку міждисциплінарних досліджень”] (Хмельницький: ГО „Європейська наукова платформа”, 2022 р.) та на IX всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції молодих вчених [„Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики”] (Полтава: ПДАУ, 2022 р.)

Публікації. За результатами дослідження опубліковано три наукових праці загальним обсягом 0,48 др. арк.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел, що нараховує 57 найменувань, містить 15 таблиць, 12 рисунків, 11 додатків. Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 61 сторінці друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Економічна сутність та необхідність оцінки фінансового аналізу господарюючих суб'єктів

За умов ринкових відносин, суттєвого розширення прав підприємств у галузі фінансово-економічної діяльності значно зростає роль своєчасного та якісного аналізу фінансового стану підприємств, оцінки їхньої ліквідності, платоспроможності і фінансової стійкості та пошуку шляхів підвищення і зміцнення фінансової стабільності.

Особливого значення набуває своєчасна та об'єктивна оцінка фінансового стану підприємств за виникнення різноманітних форм власності, оскільки жодний власник не повинен нехтувати потенційними можливостями збільшення прибутку (доходу) фірми, які можна виявити тільки на підставі своєчасного й об'єктивного аналізу фінансового стану підприємств.

Систематичний аналіз фінансового стану підприємства, його платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості необхідний ще й тому, що дохідність будь-якого підприємства, розмір його прибутку багато в чому залежать від його платоспроможності. Ураховують фінансовий стан підприємства і банки, розглядаючи режим його кредитування та диференціацію відсоткових ставок.

Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів [31].

Нераціональне використання фінансових ресурсів призводить до низької платоспроможності і, як наслідок, до можливих перебоїв у постачанні виробни-

цтва й реалізації продукції, невиконання плану прибутку від операційної діяльності, збільшення відсотків за банківський кредит, зростання економічних санкцій за рахунок прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства.

Кожне підприємство намагається досягти стабільного фінансового стану, тобто створити достатній обсяг фінансових ресурсів, що є гарантом своєчасності розрахунків з постачальниками, бюджетом та іншими ланками фінансової системи, подальшого економічного та соціального розвитку підприємства.

Одна з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства – це забезпечення стабільності його діяльності в майбутньому. Вона пов'язана із загальною фінансовою структурою підприємства, його залежністю від кредиторів та інвесторів.

Метою оцінки фінансового стану підприємства є виявлення проблем його функціонування, розробка і реалізація заходів, направлених на швидке відновлення платоспроможності, та достатнього рівня фінансової стійкості, а також встановлення можливості підприємства продовжувати свою господарську діяльність, яка забезпечить прибутковість та зростання виробничого потенціалу [17].

Для оцінки фінансового стану підприємства важливим є визначення самого поняття «фінансовий стан підприємства». Існує безліч трактувань цього поняття. Пропозиції науковців щодо визначення поняття «фінансовий стан» зводяться переважно до трактування з урахуванням декількох окремих елементів фінансового стану підприємства, які не повністю його характеризують. У сучасних умовах господарювання підприємств важливим є врахування поряд с такими елементами як платоспроможність, фінансова стійкість, ділова активність, що визначається, зокрема, ефективністю оборотних коштів, прибутковістю підприємства, таких як потенціал формування та повнота використання фінансових ресурсів, збалансування грошових потоків і рівень фінансового ризику [4].

Не можна однозначно погодитися з визначенням поняття, яке пропонується у Великому економічному словнику, оскільки фінансовий стан характери-

зується структурою активів і пасивів без їх порівняння, яке здійснюється при складанні балансу ліквідності.

Визначення, за думкою таких авторів як М. Жежера, обмежується лише наявністю фінансових ресурсів, здійснення грошових розрахунків указує тільки на рух грошових коштів у процесі нормальної господарської діяльності [14].

Учені В. В. Смачило та Будникова Ю. В. в своїх наукових публікаціях дещо розширюють сутність поняття фінансового стану підприємства, але фінансовий стан не може характеризуватися тільки такими елементами, як платоспроможність та фінансова стійкість [46].

Особливість визначення О. В. Павловської полягає в тому, що автор визнає фінансовий стан економічною категорією та підкреслює, що вона відображає стан капіталу в процесі його кругообігу та здатність підприємства до саморозвитку саме на фіксований момент часу, адже далі ситуація може бути іншою [38].

Доволі вагомим, але дещо суперечливим є визначення фінансового стану підприємства, що наводять М. Г. Чумаченко та інші, адже слід зауважити, що фінансовий стан підприємства – це не показник або сукупність показників, за допомогою яких він лише кількісно вимірюється [13].

Аналізуючи точки зору науковців, щодо визначення фінансового стану підприємства як статичного та динамічного поняття, можна зазначити, що його сутність проявляється як у статистиці, тобто на певний момент часу, так і в динаміці, тобто в характеристиці діяльності підприємства у визначеному періоді.

У наведених визначеннях поняття «фінансовий стан» трактується, як здатність підприємства розвиватися на чітко фіксований момент часу, що спричиняє невизначеність розвитку в майбутньому, тобто більшість науковців фінансовий стан розглядають як статичний стан.

Поняття фінансового стану визначалося на основі узагальнення дефініцій, що дозволило представити його як комплексного динамічного поняття, що дає підстави комплексно характеризувати фінансові можливості того чи іншого суб'єкта підприємницької діяльності.

Фінансовий стан підприємства відображає всі аспекти його виробничо-господарської діяльності. За допомогою аналізу фінансового стану підприємства зацікавлені особи (інвестори, кредитори, менеджери тощо) можуть оцінити минулий, поточний та перспективний стан підприємства в ринковому середовищі і прийняти рішення, які можуть впливати на його подальшу виробничо-господарську діяльність.

У сучасних умовах господарювання аналіз фінансового стану – необхідна складова процесу управління підприємством. Головним напрямком його практичної реалізації є виявлення можливостей підвищення ефективності функціонування підприємства, визначення перспектив його розвитку.

Аналіз фінансового стану підприємства показує, за якими конкретними напрямками потрібно проводити аналітичну роботу, дає можливість виявити найважливіші аспекти та найслабкіші позиції у фінансовому стані певного підприємства.

Згідно з цим результати фінансового аналізу дають відповіді на запитання, які найважливіші засоби слід застосовувати для поліпшення фінансового стану конкретного підприємства в конкретний період його діяльності.

Таким чином, після розгляду необхідності оцінки фінансового стану підприємства слід зазначити, що вона є необхідною умовою для нормального функціонування. Оцінка є необхідною передумовою для ведення діяльності підприємства усіх форм власності, а також є необхідною для основних користувачів (інвестори, власники, керівництво підприємства, банки, постачальники та інші кредитори, працівники підприємства, органи державного управління, юридичні та фізичні особи), яких цікавить фінансово-господарська діяльність вітчизняних та зарубіжних підприємств [20]

Основними завданнями аналізу фінансового стану, за словами А. Таркуця є: дослідження ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства; прогнозування можливих фінансових результатів, економічної рентабельності, виходячи з реальних умов господарської діяльності й наявності власних і залучених коштів, розробка моделей фінансового стану при різ-

них варіантах використання ресурсів; дослідження ефективності використання майна (капіталу) підприємства, забезпечення підприємства власними оборотними коштами; вивчення відповідності між коштами та джерелами, раціональності їх розміщення та ефективності використання; об'єктивна оцінка динаміки та стану ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства; оцінка становища суб'єкта господарювання на фінансовому ринку та кількісна оцінка його конкурентоспроможності; аналіз ділової активності підприємства та його становища на ринку цінних паперів; визначення ефективності використання фінансових ресурсів; визначення причинно-наслідкових зв'язків між різними показниками виробничої, комерційної та фінансової діяльності і на основі цього оцінка виконання плану щодо надходження фінансових ресурсів та їх використання з позицій зміцнення фінансового стану підприємства; розробка конкретних заходів, спрямованих на більш ефективне використання фінансових ресурсів і зміцнення фінансового стану підприємства [50].

Аналіз фінансового стану підприємства є необхідним етапом для розробки планів і прогнозів фінансового оздоровлення підприємств. Кредитори та інвестори аналізують фінансовий стан підприємств, щоб мінімізувати свої ризики за позиками та внесками, а також для необхідного диференціювання відсоткових ставок.

У результаті фінансового аналізу менеджер одержує певну кількість основних, найбільш інформативних параметрів, які дають об'єктивну та точну картину фінансового стану підприємства. При цьому в ході аналізу менеджер може ставити перед собою різні цілі: аналіз поточного фінансового стану або оцінку фінансової перспективи підприємства.

Фінансова діяльність підприємства повинна бути спрямована на забезпечення систематичного надходження і ефективного використання фінансових ресурсів, дотримання розрахункової і кредитної дисципліни, досягнення раціонального співвідношення власних і залучених коштів, фінансової стійкості з метою ефективного функціонування підприємства. Саме цим зумовлюється необхідність і практична значущість систематичної оцінки фінансового стану

підприємства, якій належить суттєва роль у забезпеченні його стабільного фінансового стану [30].

Аналіз фінансового стану - це частина загального аналізу господарської діяльності підприємства, який складається з двох взаємозв'язаних розділів: фінансового та управлінського аналізу. Розподіл аналізу на фінансовий та управлінський зумовлений розподілом системи бухгалтерського обліку, яка склалася на практиці, на фінансовий та управлінський облік.

Особливостями зовнішнього фінансового аналізу є: орієнтація аналізу на публічну, зовнішню звітність підприємства; множинність об'єктів-користувачів; різноманітність цілей і інтересів суб'єктів аналізу; максимальна відкритість результатів аналізу для користувачів.

Основним змістом зовнішнього фінансового аналізу, який здійснюється партнерами підприємства, контролюючими органами на основі даних публічної фінансової звітності, є: аналіз абсолютних показників прибутку; аналіз показників рентабельності; аналіз фінансового стану, фінансової стійкості, стабільності підприємства, його платоспроможності та ліквідності балансу; аналіз ефективності використання залученого капіталу; економічна діагностика фінансового стану підприємства.

На відміну від внутрішнього, відповідні складові зовнішнього аналізу більш формалізовані та менш деталізовані. Різниця у змісті зовнішнього і внутрішнього аналізу пов'язана з різницею інформаційного забезпечення і завдань, що їх вирішують обидва ці види аналізу.

Основним змістом внутрішнього (традиційного) аналізу фінансового стану підприємства є: аналіз майна (капіталу) підприємства, аналіз фінансової стійкості та стабільності підприємства, оцінка ділової активності підприємства, аналіз динаміки прибутку та рентабельності підприємства і факторів, що на них впливають, аналіз кредитоспроможності підприємства, оцінка використання майна та вкладеного капіталу, аналіз власних фінансових ресурсів, аналіз ліквідності та платоспроможності підприємства, аналіз самоокупності підприємства. Цей аналіз здійснюється аналітиками підприємства і ґрунтується на широкій

інформаційній базі, включаючи й оперативні дані [6].

Традиційна практика аналізу фінансового стану підприємства опрацювала певні прийоми й методи його здійснення. Методи фінансового аналізу – це комплекс науково-методичного інструментарію для оцінки фінансового стану підприємства [18]. Проаналізувавши літературні джерела авторів, які досліджували дане питання можна визначити наступні методи оцінки фінансового стану підприємства: коефіцієнтний; комплексний; інтегральний; беззбитковий; рівноважний.

Коефіцієнтний метод передбачає розрахунок системи коефіцієнтів, що висвітлюють різні боки господарювання підприємства і враховують вплив як внутрішнього, так і зовнішнього середовищ на фінансовий стан підприємства.

Комплексний метод дає змогу виявити ті напрямки в діяльності підприємства, в яких виникають проблеми, а також дає змогу досліджувати причини, що їх зумовили. Це є величезною перевагою даного методу. Однак існують і недоліки [49]. Як і попередній метод він є трудомістким та немає нормативних значень більшості коефіцієнтів, саме тому вони обмежують використання даного методу на практиці, особливо під час оперативної оцінки підприємства (рис. 1.1).

Щодо інтегрального методу аналізу фінансового стану підприємства – то його слід використовувати тим підприємствам, які хочуть визначити свій фінансовий стан певним (одним, сукупним) інтегральним показником. Під час даного методу розраховується інтегральний показник на базі узагальнюючих показників за рівнем платоспроможності, фінансової незалежності та якості активів підприємства [50].

Беззбитковий метод базується на ролі операційного важеля у формуванні результатів діяльності підприємства, на можливості управління його витратами й результатами з метою досягнення необхідних показників беззбитковості виробництва. Критерієм оцінки фінансового стану підприємства в цьому випадку виступає запас фінансової міцності підприємства, тобто виторг від реалізації, що підприємство має після проходження порогу рентабельності. Отже, чим ви-

щий запас фінансової міцності у відсотках, тим стійкіший фінансовий стан підприємства [45].

Рис. 1.1. Показники комплексної оцінки фінансового стану підприємства

Рівноважний метод базується на понятті ліквідності й оцінці фінансового стану підприємства з позицій досягнення рівноваги між ліквідними потоками у сфері господарсько-інвестиційної та фінансової діяльності підприємства. Перша виступає як зона створення коштів, а друга - як зона споживання коштів. Формовані і спожиті в них ліквідні грошові потоки мають назву результату господарської діяльності і результату фінансової діяльності відповідно. Рівність між цими результатами створює ситуацію ідеальної фінансової рівноваги підприємства, коли сукупний результат господарської і фінансової діяльності дорівнює нулю.

Підбиваючи підсумок розгляду сутності оцінки фінансового стану підприємства, слід іще раз підкреслити, що необхідність та значення такої оцінки зумовлені потребою систематичного аналізу та вдосконалення роботи за ринкових відносин, переходу до самоокупності, самофінансування, потребою в поліпшенні використання фінансових ресурсів, а також пошуком у цій царині резервів зміцнення фінансової стабільності підприємства.

1.2. Теоретико-методичне, нормативне та інформаційне забезпечення оцінки фінансового стану підприємства

Фінансовий аналіз - це спосіб оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства на підставі його бухгалтерської та фінансової звітності і оперативних даних.

Звіт про фінансові результати відображає ефективність (неефективність) діяльності підприємства за певний період. Якщо баланс відображає фінансовий стан підприємства на конкретну дату, то звіт про прибутки та доходи дає картину фінансових результатів за відповідний період (квартал, півріччя, 9 місяців, рік).

У звіті про фінансові результати наводяться дані про дохід (виручку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); інші операційні доходи; фінансові результати від операційної діяльності (прибуток чи збиток); дохід від участі в капіталі; інші доходи та фінансові доходи; фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування (прибуток чи збиток); фінансові результати від звичайної діяльності (прибуток чи збиток); надзвичайні доходи чи витрати; чисті прибуток чи збиток.

Отже, порівняно із формою звітності, яка діяла раніше, суттєво розширено показники доходів і прибутків підприємства.

Фінансова звітність підприємств містить також іншу інформацію щодо стану фінансів підприємств. На основі аналізу звітних даних визначаються основні тенденції формування й використання фінансових ресурсів підприємства, причини змін, що сталися, сильні та слабкі сторони підприємства та резерви поліпшення фінансового стану підприємства у перспективі [34].

Неможливо переоцінити значення повної та достовірної інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства для вирішення поточних та перспективних фінансово-господарських проблем. Для прийняття правильних фінансових управлінських рішень на рівні підприємства треба використовувати дані, які відповідають певним правилам, вимогам і нормам, є зрозумі-

мілими та прийнятними для користувачів. Зокрема, щоб порівняти фінансові результати, досягнуті у попередньому та поточному звітних періодах, необхідно використовувати лише порівнянні відповідні показники, тобто такі, які визначені за єдиною методологією з використанням однакових баз розрахунку, критеріїв та правил.

З цією метою підприємство повинно розробити свою фінансову облікову політику, яка підпорядковується потребам внутрішнього менеджменту. Але, як правило, для прийняття ефективних управлінських рішень менеджери не обмежуються суто внутрішньою фінансовою інформацією, а порівнюють її з відповідними показниками подібних підприємств, підприємств-конкурентів чи партнерів по бізнесу. Тому закономірно виникає потреба в уніфікації вимог до фінансової інформації в рамках галузі, регіону, усієї економічної системи країни.

Процес такої уніфікації називають стандартизацією бухгалтерського обліку. Стандарт у широкому розумінні - зразок, еталон, модель, що беруться за вихідні для порівняння з ними інших подібних об'єктів. Стандартизація бухгалтерського обліку - це процес розробки та послідовного застосування єдиних вимог, правил та принципів до визнання, оцінки і відображення у фінансових звітах окремих об'єктів бухгалтерського обліку.

П(С)БО 1 треба застосовувати за підготовки й надання фінансових звітів підприємствами, організаціями, установами та іншими юридичними особами усіх форм власності (крім банків і бюджетних установ). Проте тут не розглядаються правила складання консолідованої фінансової звітності [39].

Основою П(С)БО 1 є Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 Комітету з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Фінансова звітність визначена П(С)БО 1 як бухгалтерська звітність, яка відображає фінансовий стан підприємства і результати його діяльності за звітний період.

Метою такої звітності є забезпечення загальних інформаційних потреб широкого кола користувачів, які покладаються на неї як на основне джерело фінансової інформації під час прийняття економічних рішень (табл. 1.1).

Інформаційні потреби основних користувачів фінансової звітності

Користувачі звітності	Інформаційні потреби
Інвестори, власники	Придбання, продаж та володіння цінними паперами; Участь у капіталі підприємства; Оцінка якості управління; Визначення суми дивідендів.
Керівництво підприємства	Регулювання діяльності підприємства
Банки, постачальники та інші кредитори	Забезпечення зобов'язань підприємства; Оцінка здатності підприємства своєчасно виконувати свої зобов'язання
Замовники	Оцінка здатності підприємства своєчасно виконувати свої зобов'язання
Працівники підприємств	Оцінка здатності підприємства своєчасно виконувати свої зобов'язання; Забезпечення зобов'язань підприємства перед працівниками
Органи державного управління	Формування макроекономічних показників

Для прийняття економічних рішень користувачам фінансових звітів необхідна інформація про фінансовий стан, результати діяльності та зміни у фінансовому стані підприємства. Зазначені інформаційні потреби обумовили склад фінансової звітності. За П(С)БО 1, до неї належать: баланс; звіт про фінансові результати; звіт про рух грошових коштів; звіт про власний капітал; примітки до річної фінансової звітності.

Інші звіти (звернення ради директорів до акціонерів, звіт керівництва групи, звіт аудитора тощо), які включені до звітності підприємства, не є фінансовою звітністю [44].

Компоненти фінансової звітності відображають різні аспекти господарських операцій і подій за звітний період, відповідну інформацію попереднього звітного періоду, розкриття облікової політики та її змін, що робить можливим ретроспективний аналіз діяльності підприємства (табл. 1.2).

Такі компоненти фінансової звітності, як баланс, звіт про фінансові результати, звіт про власний капітал та звіт про рух грошових коштів, складаються зі статей, які об'єднуються у відповідні розділи [35].

Форми, перелік статей фінансових звітів та їх зміст установлені П(С)БО 2-5. Але підприємство заносить інформацію до тієї чи іншої статті відповідного

фінансового звіту тільки тоді, коли: існує ймовірність збільшення або зменшення майбутніх економічних вигод, пов'язаних із цією статтею; оцінка статті може бути достовірно визначена.

Таблиця 1.2

Призначення основних компонентів фінансової звітності

Компонент фінансової звітності	Зміст	Використання інформації
Баланс	Наявність економічних ресурсів, які контролюються підприємством на дату балансу	Оцінка структури ресурсів підприємства, їх ліквідності та платоспроможності підприємства; прогнозування майбутніх потреб у позиках; оцінка та прогнозування змін в економічних ресурсах, які підприємство (імовірно) контролюватиме в майбутньому
Звіт про фінансові результати	Доходи, витрати та фінансові результати діяльності підприємства за звітний період	Оцінка та прогноз: прибутковості діяльності підприємства; структури доходів та витрат
Звіт про власний капітал	Зміни в складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду	Оцінка та прогноз змін у власному капіталі
Звіт про рух грошових коштів	Генерування та використання грошових коштів протягом звітного періоду	Оцінка та прогноз операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства
Примітки	Вибрана облікова політика. Інформація, не наведена у фінансових звітах, але обов'язкова за П(С)БО. Додатковий аналіз статей звітності, необхідний для забезпечення її зрозумілості	Оцінка та прогноз: облікової політики; ризиків або непевності, які впливають на підприємство, його ресурси та зобов'язання; діяльність підрозділів підприємства тощо.

Процес аналізу фінансової інформації на відповідність змісту певної статті фінансових звітів та описаним критеріям називається визнанням. Фінансова звітність повинна надати дохідливу, доречну, достовірну та порівнянну інформацію щодо фінансового стану, результатів діяльності підприємства, руху його грошових коштів, змін у складі власного капіталу.

Фінансова звітність має бути підготовлена та надана користувачам у пев-

ні терміни, які визначаються чинним законодавством. У разі надмірної затримки в наданні звітної інформації вона може втратити свою актуальність [34].

Дані фінансової звітності є підставою не тільки для оцінки результатів звітного періоду, а й для їх прогнозування. Так, інформація щодо фінансового стану та результатів діяльності часто використовується як підстава для прогнозування майбутнього фінансового стану.

Фінансові звіти складаються також виходячи з принципу безперервності діяльності підприємства, тобто визнання того, що підприємство не має ні наміру, ані потреби ліквідуватися або суттєво зменшувати масштаби своєї діяльності (принаймні протягом наступного звітного періоду).

Глибина і результативність фінансового аналізу залежить від повноти виконання трьох умов: володіння методикою оцінки фінансового стану та ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства; достатність та якість інформаційного забезпечення; наявність кваліфікованих аналітиків, які здатні практично реалізувати існуючу методику.

Ефективному використанню показників звітності у фінансовому аналізі має передувати ретельна перевірка інформації за формою і змістом. Перевірка за формою встановлює правильність оформлення звітів і документів з точки зору наявності й заповнення всіх реквізитів, таблиць, підписів, арифметичних підсумків; відповідність числових показників, які перенесені з іншої документації та звітності попередніх років; узгодженість інформації з різних форм звітності. Проводячи таку перевірку, користуються засобами логічного та арифметичного контролю.

При перевірці заповнення інформації за змістом формують висновок про її відповідність даним бухгалтерського обліку, що є елементами ревізії або аудиту. Можливі помилки, які встановлені в процесі перевірки інформації, можуть бути наслідком недосконалої первинної реєстрації або наступної неточної обробки даних. При цьому розрізняють випадкові та систематичні помилки. Більш небезпечними є систематичні помилки, які бувають несвідомими та свідомими. Останні виникають через зловмисне перекручування даних з метою

заниження доходів, ухилення від оподаткування тощо.

Отримання необхідної аналітичної інформації вимагає розв'язання групи аналітичних задач, яку в узагальненому вигляді можна представити у вигляді так званої моделі аналізу фінансового стану (рис. 1.2).

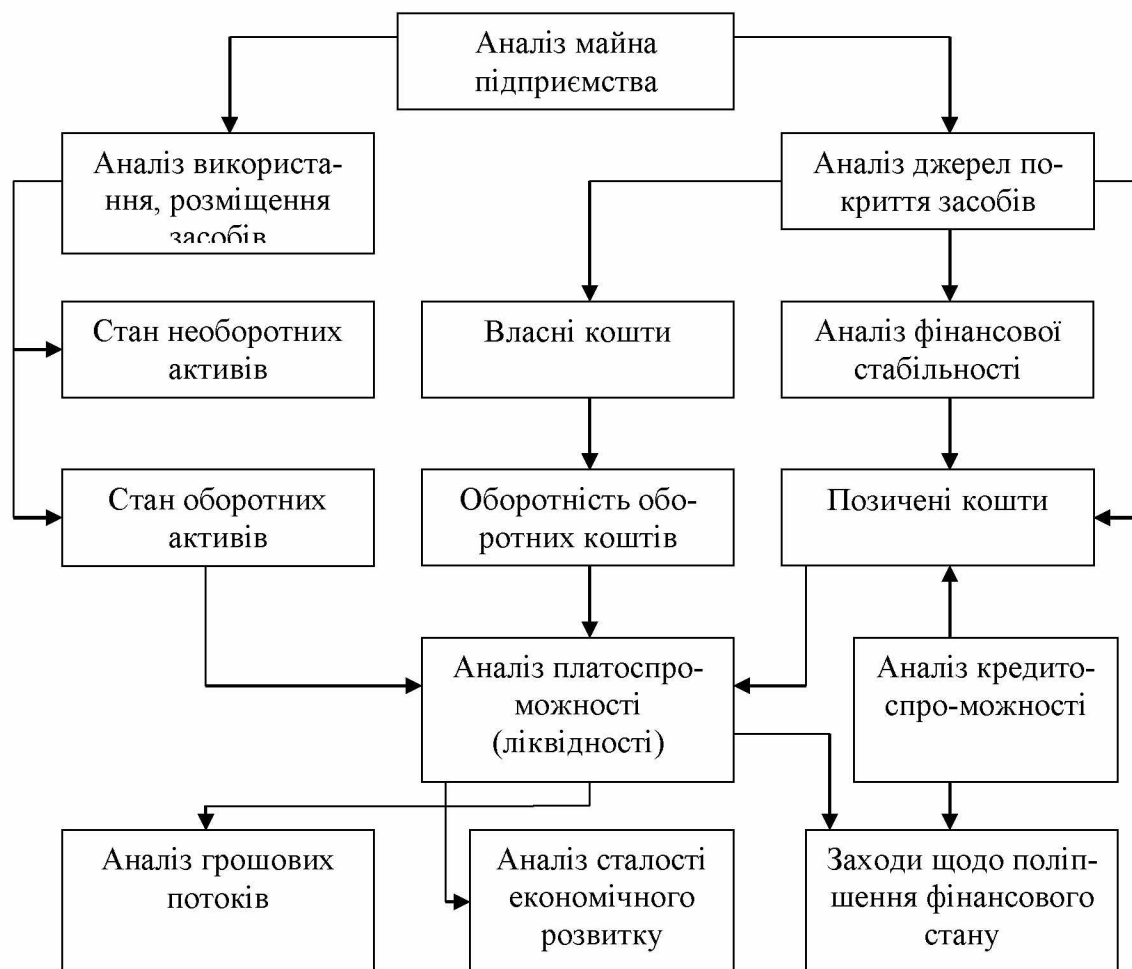

Рис. 1.2. Модель аналізу фінансового стану підприємства

Важливою характеристикою фінансового стану підприємства є оцінка його платоспроможності, під якою прийнято розуміти спроможність підприємства розраховуватися за своїми зобов'язаннями. Платоспроможним є таке підприємство, у якого активи перевищують зовнішні зобов'язання. Спроможність підприємства платити за своїми короткостроковими зобов'язаннями називають ліквідністю.

Підприємство вважається ліквідним, якщо воно в спроможі виконати свої короткострокові зобов'язання за умови реалізації поточних активів [26].

Фінансово стійким є такий суб'єкт господарювання, який за рахунок влас

них коштів покриває витрати, вкладені в активи (основні засоби, нематеріальні активи, оборотні засоби), не допускає невиправданої дебіторської і кредиторської заборгованості й вчасно розраховується за своїми зобов'язаннями. Основою фінансової стійкості є раціональна організація і використання оборотних коштів.

Фінансовий стан підприємства визначають сукупністю показників, що відображають наявність, розміщення й використання ресурсів підприємства, його реальні і потенційні фінансові можливості. На нашу думку, за рівнем значущості слід виділити, для оцінки фінансового стану, такі групи показників: на першому місці – оцінка активів, що використовують для розрахунку окремих показників, зокрема при розрахунку показників ліквідності і платоспроможності враховують усю дебіторську заборгованість за оцінкою їх у балансі; на другому місці – рентабельність; на третьому – фінансова стійкість; на четвертому – ліквідність підприємства.

Загалом аналіз різноманітних трактувань сутності фінансового стану підприємства та методичних підходів до його аналізу й оцінки, дає можливість зробити висновок про необхідність уніфікації трактування поняття „фінансовий стан підприємства” та удосконалення методик проведення різних видів аналізу.

Підсумовуючи, здійснені дослідження наголосимо на тому, що оцінка фінансового стану має на меті перш за все виявлення вразливих місць в діяльності окремих господарюючих суб'єктів, а також визначення напрямків їх усунення. Дані аналізу відіграють вирішальну роль при визначенні напрямів конкурентної політики підприємства і використовують при оцінці виконання поставлених перед ним завдань і для розроблення програм розвитку на перспективу.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНА ПРАКТИКА ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Оцінка, майна, фінансових результатів і ділової активності підприємства

Фінансово-економічний стан підприємства є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин господарства. Підприємство наділене виробничо-технічною єдністю, організаційно-адміністративною та господарською самостійністю, виступає центром витрат виробництва, але не є центром прибутку.

Товариство з обмеженою відповідальністю ХХХ (далі ХХХ) створена за садах договору фізичних осіб шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності у галузі торгівлі з метою одержання прибутку.

Товариство є господарюючим суб'єктом, має права юридичної особи, володіє відокремленим майном, від свого імені набуває майнові та особисті немайнові права, вступає в зобов'язання, здійснює будь яку виробничу, комерційну, посередницьку та іншу господарську діяльність, що не суперечить чинному законодавству і цьому Статуту, з метою одержання прибутку.

З метою проведення аналізу фінансового стану ХХХ слід розглянути сукупність показників, що розраховуються на основі інформації з річної фінансової звітності (додатки: А, Б, В).

Майновий стан підприємства характеризується складом, розміщенням, структурою та динамікою активів (майна) і пасивів (власного капіталу і зобов'язань). Аналіз майнового стану підприємства проводиться за допомогою скороченого аналітичного балансу, який утворюється з вихідного балансу шляхом об'єднання в окремі групи однорідних за своїм складом та економічним змістом статей (табл. 2.1, додаток Г).

Розрахункові дані табл. 2.1. свідчать про достатньо значні зміни майнового потенціалу підприємства. Так, за період 2020 – 2021 років загальна вартість майна ХХХ збільшилась на 956,1 тис. грн, або на 9,2 %. Такий приріст забезпечило виключно зростання вартості оборотних активів, яке становило – 1095,7 тис. грн (10,9 %), в той час як вартість необоротних активів підприємства за цей період зменшилась на 139,6 тис. грн (38,5 %). За наступні два роки вартість майна ХХХ продовжувала зростати вже значно вищими темпами, а саме на 5276,2 тис. грн, або 46,4 %. Причому, знову під впливом виключно зростання оборотних активів, вартість яких збільшилась на 5307,4 тис. грн, або на 47,6 %, нівелювавши цим незначне зменшення вартості необоротних активів, за аналогічний період – на 31,2 тис. грн (14,2 %). Все це разом обумовило структурні зміни в складі майна ХХХ в напрямку зростання за 2020 – 2022 рр., й без того домінуючої, частки оборотних активів та відповідного зменшення питомої ваги необоротних активів. Дані зміни наочно відображено на рис. 2.1.

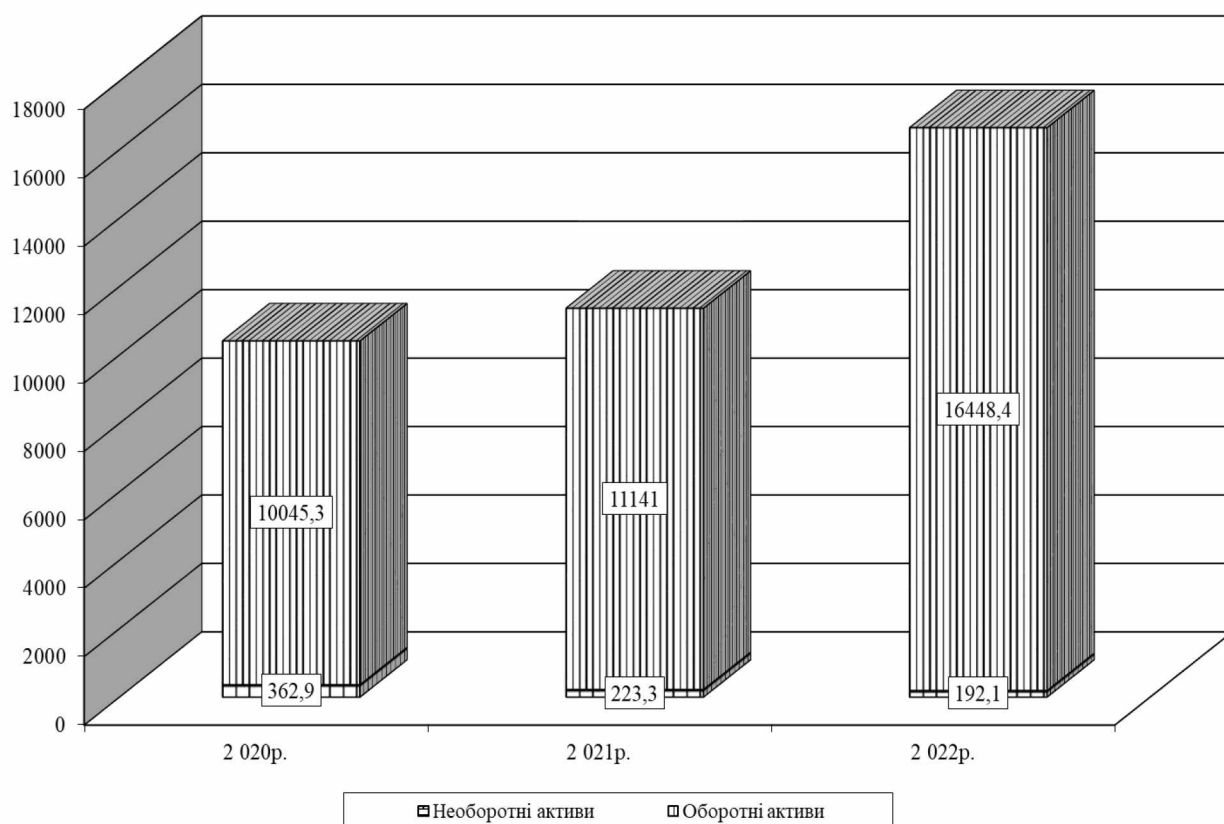

Рис. 2.2. Склад та динаміка окремих видів майна ХХХ, 2020 – 2022 рр., тис. грн

Досліджена в попередніх розділах класифікація активів та встановлений вище загальний обсяг необоротних та оборотних активів потребує їх детального вивчення за умов господарської діяльності ХХХ (табл. 2.2, додаток Д).

Результати досліджень, представлені в таблиці дають підстави говорити про різні підходи до поділу активів підприємства. Аналізуючи активи ХХХ за характером обороту слід підтвердити наведений вище висновок про стабільне домінування в їх складі саме оборотних активів. В свою чергу, необоротні активи на підприємстві повністю представлені в матеріальній формі. У відповідності до сфери розміщення в ХХХ за період 2020 – 2022 рр. частка оборотних активів, що розміщені у сфері виробництва збільшується, її значення на кінець 2022 р. складало 68,1 %, тоді, як обсяг оборотних активів у сфері обігу відповідно за трьохрічний період знизився на 31,9 % і втратив домінуючі позиції в загальній вартості таких активів. Аналогічні тенденції відмічаємо щодо поділу оборотних активів на розрахункову і грошову та матеріальну форми (рис. 2.2).

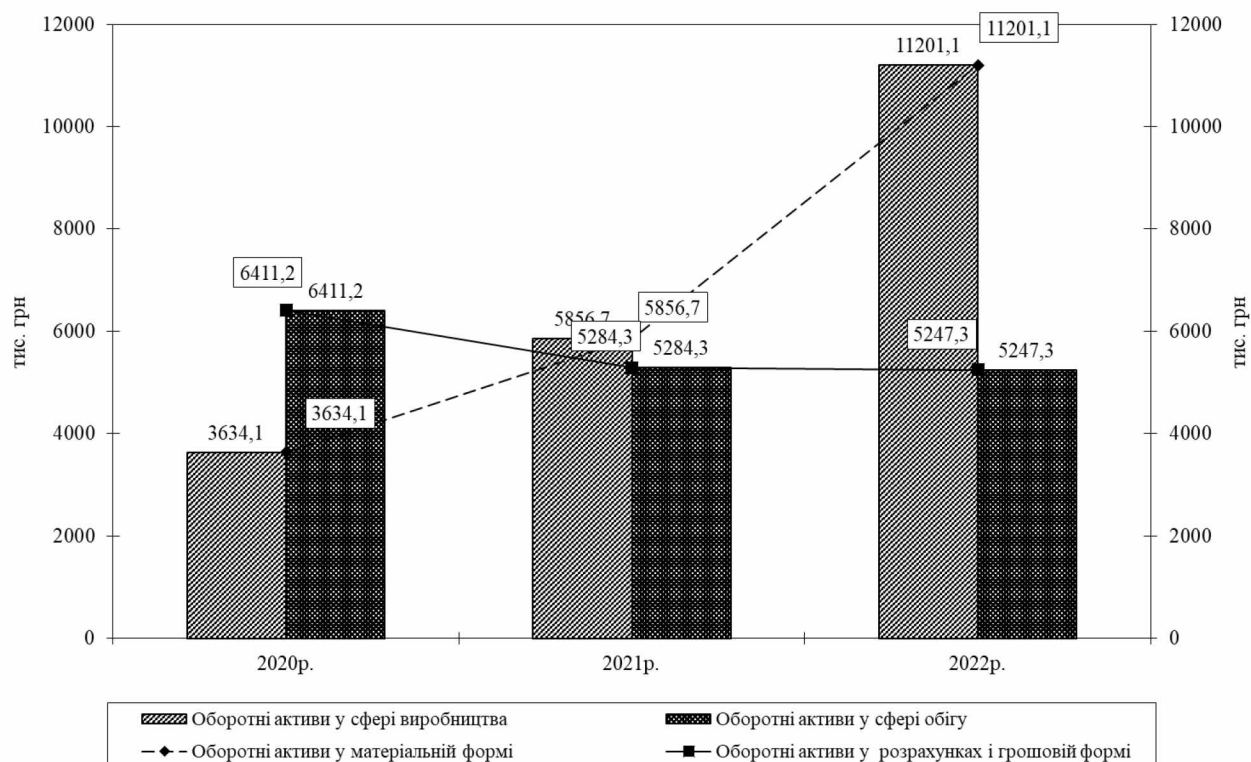

Рис. 2.2. Динаміка окремих форм оборотних активів ХХХ, 2020 – 2022 рр.

Стосовно джерел формування оборотних активів ХХХ, слід вказати на домінування за досліджуваний період позикових джерел формування оборот-

них активів, на долю яких припадало від 87,4 % у 2022 р. до 90,6 % у 2020 р. В той же час, практично лише на десяту частину оборотні активи ХХХ поповнюються за рахунок власних джерел фінансування.

Оцінюючи активи за рівнем ліквідності слід вказати на суттєве зменшення за період 2020 – 2022 рр., обсягу високоліквідних активів. Поряд з цим відмічаємо стабільне зростання величини середньо ліквідних та низько ліквідних активів. Протилежні тенденції зміни абсолютних розмірів різних груп оборотних ліквідних активів зумовили перерозподіл їх часток в загальному обсязі, що наочно підтверджує рис. 2.3.

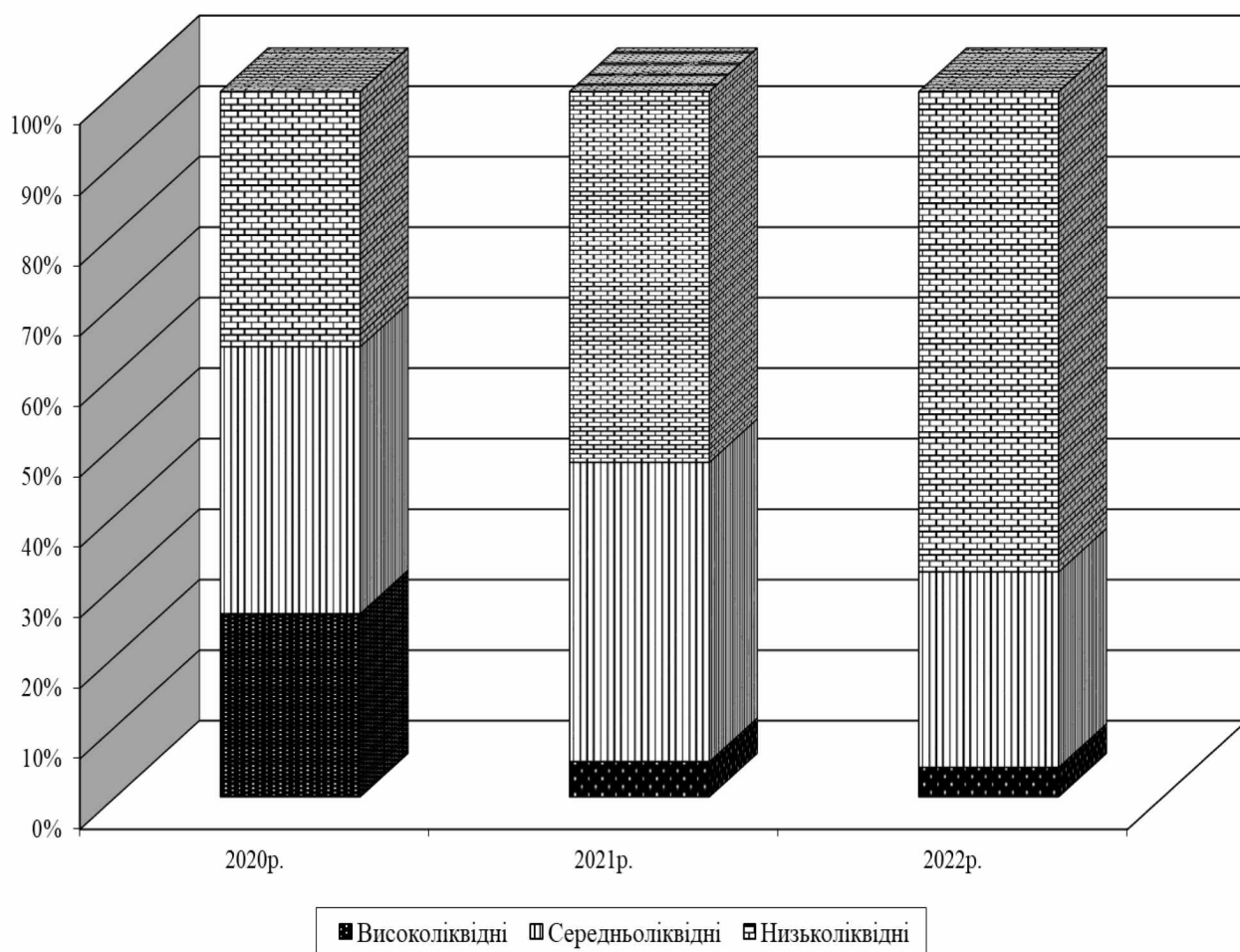

Рис. 2.3. Склад та структура оборотних активів ХХХ за рівнем ліквідності, 2020 – 2022 рр.

Оцінка фінансових результатів є одним із найважливіших напрямів оцінки ефективності виробничо-фінансової діяльності підприємств. Фінансовим результатом діяльності підприємства може бути прибуток або збиток. Прибуток

– сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати. Збиток – перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати.

За даними Фінансової звітності малого підприємства проведемо аналіз формування, структури та динаміки доходів підприємства (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Склад, структура та динаміка доходів ХХХ,
2020 – 2022 рр.**

Види доходів	2020 р		2021 р		2022 р		2022 р. у % до 2020 р.
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	
Дохід (виручка) від реалізації товарів (робіт, послуг)	12814,8	98,3	22244,0	100,0	36012,1	99,1	в 2,8 р
Інші операційні доходи	215,8	1,7	2,4	0,0	336,9	0,9	в 1,6 р
Всього	13030,6	100,0	22246,4	100,0	36349,0	100,0	в 2,8 р

Як свідчать дані табл. 2.3 у 2020 – 2022 рр. ХХХ формувало доходи виключно в процесі операційної діяльності, що підтверджує питома вага доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та інших операційних доходів, тоді коли доходи в рамках інвестиційної та фінансової діяльності, взагалі, були відсутні. Щодо динаміки даних доходів то слід відмітити той факт, що у 2022 році порівняно з 2020 роком дохід від реалізації продукції ХХХ збільшився майже в три рази з 12418,6 тис. грн у 2020 р. до 36012,1 тис. грн у 2022 р. Одночасно, більше ніж в півтора рази, за останні три роки, зросли обсяги інших операційних доходів.

Окремо дослідження потребує сукупність витрат, які мали місце на підприємстві в досліджуваному періоді. За допомогою наступної табл. 2.4 проведемо аналіз формування, структури та динаміки витрат і відрахувань підприємства. За даними розрахованими в табл. 2.4 можна зробити висновок, що загальний обсяг витрат ХХХ за досліджуваний період, так само як і доходів, стабільно зростали. Так, найбільшими були витрати підприємства саме в 2022 р. – 35672,4 тис. грн, що 2,8 рази більше аналогічного показника 2020 р. Аналізуючи склад

та структуру даного масиву витрат ХХХ слід наголосити на логічному домінуванні витрат в рамках операційної діяльності, тоді коли на витрати в рамках інвестиційної діяльності припадало менше 5 %, а фінансові витрати, взагалі, були відсутніми.

Таблиця 2.4

**Склад, структура та динаміка витрат і відрахувань
ХХХ, 2020 – 2022 рр.**

Види витрат і відрахувань	2020 р		2021 р		2022 р		2022 р. у % до 2020 р.
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	7970,5	62,3	15594,5	71,0	26676,1	74,8	в 3,3 р
Інші операційні витрати	4383,3	34,2	5805,8	26,4	8362,4	23,4	190,8
Інші витрати	399,8	3,1	501,8	2,3	485,4	1,4	121,4
Податок на прибуток від звичайної діяльності	49,9	0,4	62,0	0,3	148,5	0,4	в 3,0 р
Всього	12803,5	100,0	21964,1	100,0	35672,4	100,0	в 2,8 р

Види і послідовність формування фінансових результатів підприємства проаналізовано в наступній табл. 2.5 (додаток Е).

Дані табл. 2.5 загалом підтверджують попередньо здійснені розрахунки і свідчать про позитивні зміни в динаміці фінансових результатів діяльності ХХХ за 2020 – 2021 рр. Так, величина чистого доходу на підприємстві за цей період зросла більше ніж на половину, а саме з 12814,8 тис. грн до 22244,0, в той час як собівартість реалізованої продукції зросла на 7624,0 тис. грн. Даний фактор, все ж забезпечив приріст валового прибутку на підприємстві із 4844,3 тис. грн в 2020 р. до 6649,5 тис. грн в 2021 р. При цьому, навіть переважаючий в абсолютному та відносному виразах темп зростання за два роки інших операційних витрат над іншими операційними доходами, а також відсутність фінансових та інвестиційних доходів при зростаючому розмірі інвестиційних витрат, все ж не завадили приросту чистого прибутку підприємства з 227,1 тис. грн до 282,3 тис. грн.

За наступні 2021 – 2022 рр. ситуація продовжувала розвиватись в позитив

ному напрямі. Як результат цього збільшення чистого доходу (на 13768,1 тис. грн) в більших розмірах ніж приріст собівартості (на 11081,6 тис. грн) призвело до подальшого збільшення розміру валового прибутку ХХХ на 2686,5 тис. грн. Позитивною характеристикою зміни у фінансових результатах діяльності ХХХ є факт зменшення обсягів витрат в рамках інвестиційної діяльності. Однак, саме зміни фінансового результату в рамках операційної діяльності, навіть незважаючи на суттєве зростання темпів приросту інших операційних витрат забезпечили стрімке збільшення обсягу чистого прибутку підприємства за рік з 282,3 тис. грн до 676,6 тис. грн. Наочно зроблені висновки доповнює рис. 2.4.

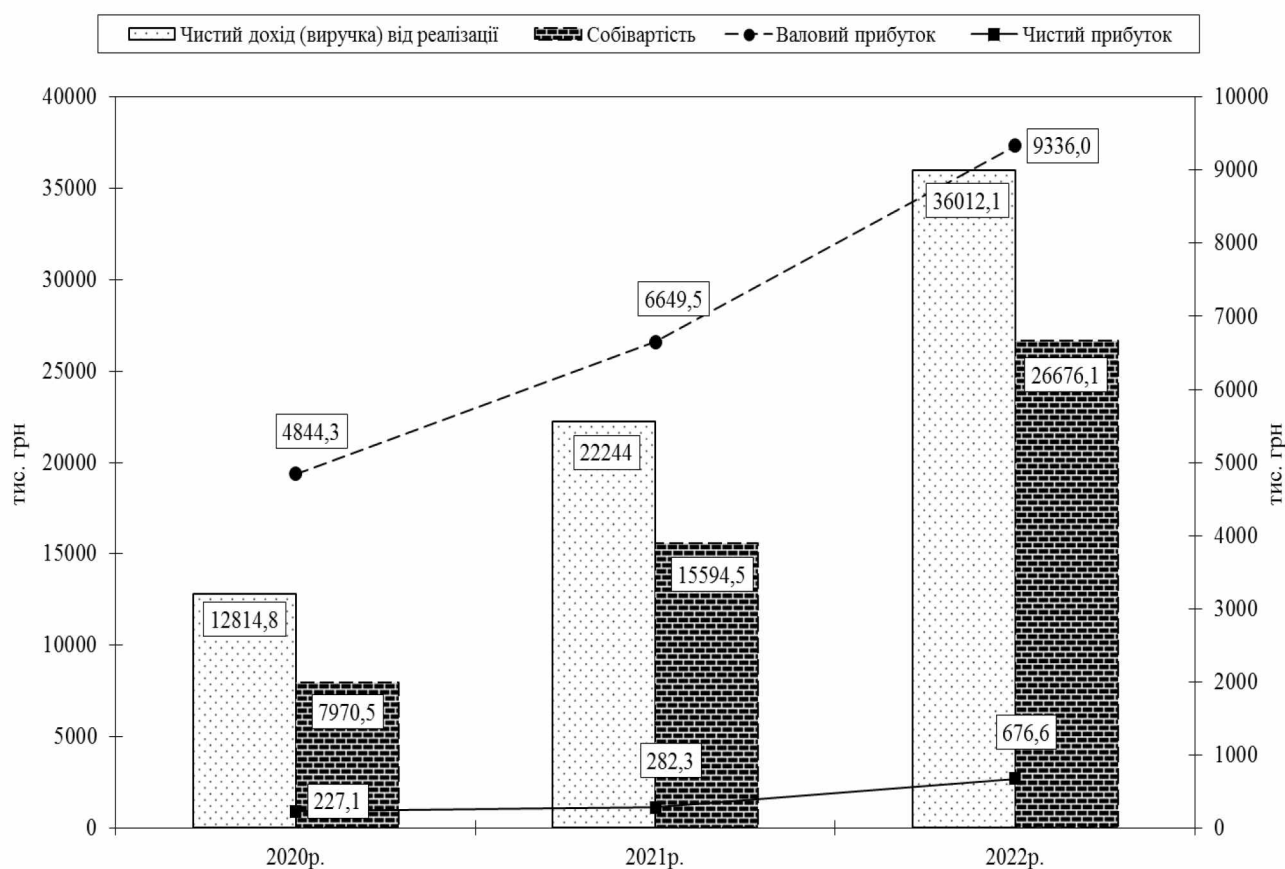

Рис. 2.4. Динаміка показників оцінки фінансових результатів ХХХ, 2012 – 2022 рр.

Наведений рисунок дає підстави підсумувати здійснену оцінку фінансових результатів діяльності ХХХ наголосивши на їх стабільному розмірі.

Розрахунок основних видів прибутку не дає комплексного уявлення про фінансове становище підприємства. Окремого дослідження потребує рівень

ефективності використання підприємством своїх ресурсів, що забезпечує аналіз ділової активності, оскільки саме вона зумовлює платоспроможність, фінансову стійкість та стабільність діяльності підприємства.

Ділова активність підприємства у фінансовому аспекті проявляється, насамперед, в швидкості обертання його активів і пасивів. Економічне значення оборотності полягає в тому, що від неї залежить величина необхідних підприємству активів для здійснення процесу виробництва та збуту продукції (товарів, робіт, послуг). Аналіз ділової активності полягає в дослідженні рівня й динаміки різноманітних показників оборотності активів і пасивів балансу.

В табл. 2.6 (додаток Ж) здійснено аналіз показників оцінки ділової активності ХХХ.

Результати здійсненої оцінки ділової активності ХХХ дають можливість свідчити про стабільне зростання за остання три роки, до цього невисокого, рівня ділової активності підприємства, що полягає в прискоренні темпів оборотності всіх видів його активів. Так, тривалість одного обороту активів за останні три роки зменшилась більше ніж в двічі на 151 день, оборотних активів аналогічним темпом – на 139 днів, а коштів в розрахунках, взагалі більше ніж в тричі із 160 до 53 днів. Також значним є скорочення періоду повернення дебіторської заборгованості – з 115 днів у 2020 р. до 46 днів у 2022 р. Ці зміни пояснюються вищим темпом збільшенням обсягів чистого доходу (виручки) підприємства від реалізації товарів, робіт, послуг порівняно із зростанням середньорічної вартості всіх видів його активів, і як наслідок приростом коефіцієнтів їх обертання, що графічно підтверджує рис. 2.5.

В результаті зазначених змін, загалом констатуємо факт зменшення тривалості операційного та фінансового циклів майже на половину з 277 до 138 днів та з 92 до 47 днів відповідно.

Загалом слід констатувати факт стабільних тенденцій показників, що характеризують рівень ділової активності і тому зусилля керівництва ХХХ мають бути направлені на розвиток наявних позитивних тенденцій.

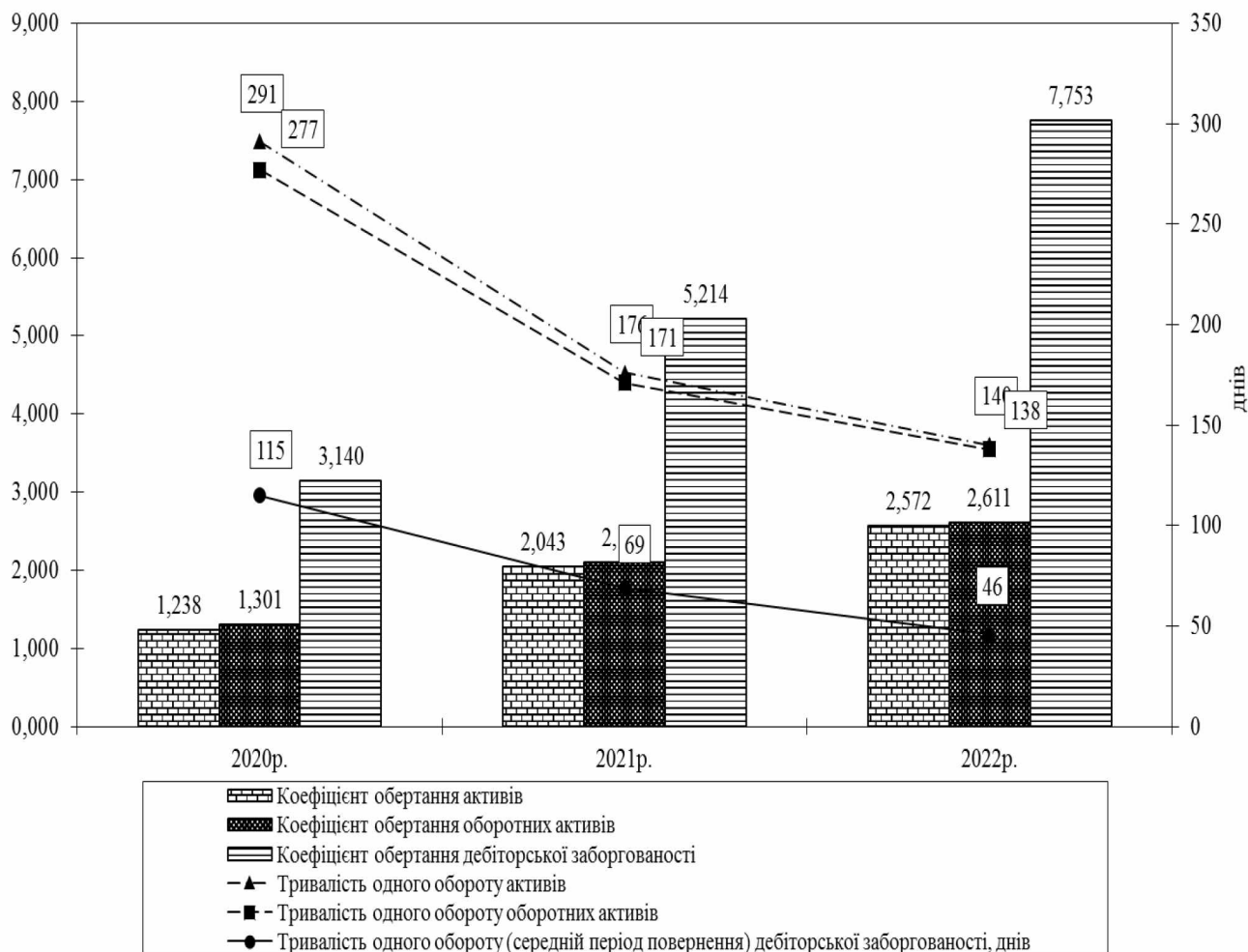

Рис. 2.5. Динаміка окремих показників ділової активності ТОВ „Полтава-плодоовоч”, 2020 – 2022 рр.

2.2. Аналіз ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства

Критерієм оцінки фінансового стану товариства у короткостроковій перспективі є його ліквідність і платоспроможність, тобто можливість своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за поточними зобов'язаннями.

Ліквідність ХХХ, як і інших подібних господарюючих суб'єктів – це його здатність швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань. Іншими словами, ліквідність характеризується спроможністю това-

риства в короткі терміни перетворювати свої активи на гроші для покриття всіх необхідних платежів. Ліквідність визначається співвідношенням величини ліквідних засобів, які можуть бути використані для погашення боргів, і величини зобов'язань. За своїм змістом ліквідність підприємства означає ліквідність його балансу.

Ліквідність балансу залежить від ліквідності активів. Рівень ліквідності активів пов'язаний із часом, необхідним для перетворення їх у грошові кошти. Чим менша тривалість періоду, протягом якого даний вид активів трансформується у грошові кошти, тим вищим є рівень його ліквідності. Аналіз ліквідності балансу передбачає порівняння величин наведених груп активів і пасивів. Виконання нерівностей свідчить про платіжний надлишок відповідних коштів, а їх порушення – про нестачу платіжних засобів. У випадках, коли одна або дві умови не виконуються, фактична ліквідність балансу в тій чи іншій мірі відрізняється від абсолютної.

Порівняння високоліквідних і середньо ліквідних активів ($A1 + A2$) з найбільш терміновими і короткостроковими зобов'язаннями ($П1 + П2$) дозволяє визначити поточну ліквідність балансу. Зіставлення ж низько ліквідних активів ($A3$) з довгостроковими зобов'язаннями ($П3$) відображає перспективну ліквідність. Поточна ліквідність свідчить про рівень платоспроможності підприємства на найближчий період часу, а перспективна - є прогнозом платоспроможності на основі порівняння майбутніх надходжень і платежів (табл. 2.7, додаток 3). Аналіз даних табл. 2.7 свідчить про нестабільність платіжних можливостей ХХХ за період останніх трьох років. Так за період 2020 – 2022 рр. нестача високоліквідних активів підприємства суттєво (в рази) зросла, тоді коли середньоліквідних активів повністю вистачало для покриття короткострокових зобов'язань, а довгострокові пасиви на підприємстві, взагалі, були відсутні.

З категорією ліквідності тісно пов'язане поняття платоспроможності, яке характеризує здатність підприємства своєчасно й повністю виконати свої платіжні зобов'язання, що впливають із кредитних та інших операцій грошового характеру і мають певні терміни оплати. Платоспроможність означає наявність

у підприємства фінансових можливостей для регулярного і своєчасного погашення своїх боргових зобов'язань (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Відносні показники оцінки платоспроможності ХХХ, 2020 – 2022 рр.

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Нормативне значення	Відхилення (+,-) 2021 р від 2020 р	Відхилення (+,-) 2022 р від 2021 р
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,286	0,057	0,048	$\geq 0,2$	-0,230	-0,009
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,704	0,540	0,365	$\geq 0,7$	-0,164	-0,175
Загальний коефіцієнт ліквідності	1,103	1,139	1,144	$\geq 1,0$	0,036	0,005

Розрахунки в наведеній таблиці свідчать, що станом на кінець 2021 року коефіцієнт абсолютної ліквідності знизився в порівнянні з попереднім на 0,230 пункти, а в 2022 р. ще на 0,009 пункти до рівня 0,048, коли ще два роки тому перебував на рівні нормативного значення. Дані зміни вказують на те, що ХХХ знизило можливості для погашення поточних зобов'язань за рахунок високоліквідних оборотних активів. Поряд з цим фактичне значення коефіцієнта швидкої ліквідності ХХХ за досліджуваний період теж стабільно знижувалось, тоді коли приріст величини загального коефіцієнта ліквідності за останні три роки, дозволяє йому перебувати в межах нормативного значення. Графічним доповненням зроблених висновків є рис. 2.6 (додаток І).

Оперативний аналіз платоспроможності ХХХ дає можливість виявити ознаки неплатоспроможності в діяльності підприємства для їх подальшого усунення (табл. 2.9).

Показником, що характеризує поточну неплатоспроможність (Пнп), є різниця між сумою грошових коштів, їх еквівалентів, інших високоліквідних активів та сумою поточних зобов'язань. Станом на кінець 2022 року спостерігається поточна неплатоспроможність, тобто у ХХХ недостатньо високоліквідних активів у сумі 13693 тис. грн для погашення поточної заборгованості, яка виник

ла станом на кінець досліджуваного року.

Таблиця 2.9

Оцінка та виявлення ознак неплатоспроможності ХХХ, 2020 – 2022 рр.,

тис. грн

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.
1. Довгострокові фінансові інвестиції	0	0	0	0
2. Поточні фінансові інвестиції	0	0	0	0
3. Грошові кошти та їх еквіваленти	2608	555,1	686,1	-1921,9
4. Поточні зобов'язання	9105,7	9779,5	14379,1	5273,4
5. Показник поточної неплатоспроможності	-6497,7	-9224,4	-13693	-7195,3
6. Коефіцієнт покриття	1,103	1,139	1,144	0,041
7. Коефіцієнт забезпечення власними засобами	0,094	0,122	0,126	0,032
8. Чистий прибуток (збиток)	227,1	282,3	676,6	449,5

Капітал підприємства в цілому є сумою коштів, основних фондів, нематеріальних активів. Підприємство створюється для здійснення підприємницької діяльності і в процесі цієї діяльності використовує як власний капітал, так і позикові кошти. Поняття „капітал”, звичайно, асоціюється з поняттям „власність”. У момент створення підприємства його стартовий капітал втілюється в активах, інвестованих засновниками (учасниками) і являє собою вартість майна підприємства. Визначення джерел формування капіталу підприємства є важливою складовою аналізу фінансового стану підприємства (табл. 2.10, додаток К).

Дані табл. 2.10 підтверджують факт деякого зростання загальної величини капіталу ХХХ за період 2020 – 2021 років, а саме на 956,1 тис. грн, або на 9,2 %. Таке збільшення пасивів підприємства, в абсолютному розмірі, в більшій мірі було забезпечено виключно зростанням обсягів зобов'язань підприємства, які за цей період зросли на 673,8 тис. грн, в той час як його власний капітал збільшився на 282,3 тис. грн, тоді коли у відносному виразі тенденції були протилежними, що призвело до зростання частки власного капіталу і відповідного зменшення питомої ваги зобов'язань ХХХ на 1,4 %, однак не змінив домінування останніх в структурі пасивів підприємства.

За період наступних 2021 – 2022 рр. в ХХХ тенденції не змінились, а темп приросту значно зріс і полягав в одночасному зростанні, як власного капіталу, так і зобов'язань. При цьому абсолютний вираз таких змін склав 676,6 тис. грн і 4599,6 тис. грн відповідно, що у відносному виразі склало 42,7 та 47,0 %, що наочно доводить рис. 2.7.

Фінансова стійкість – це спроможність підприємства здійснювати свою діяльність стабільно завдяки фінансовому забезпеченню власними оборотними коштами, а також залученими. Перевищення власних коштів над залученими, означає що підприємство має значний запас фінансової стійкості і відносно незалежне від зовнішніх фінансових джерел. Фінансова стійкість являється показником, який відображає стан та результати діяльності підприємства.

На фінансову стійкість підприємства впливають такі фактори: стан підприємства на товарному ринку; виробництво і випуск дешевої продукції, яка характеризується попитом; потенціал підприємства в діловому співробітництві; сутність залежності від зовнішніх кредиторів і інвесторів; наявність неплатоспроможних дебіторів; ефективність господарських і фінансових операцій і т. п.

Залежно від факторів, що впливають на стійкість підприємства, вона буває внутрішньою, зовнішньою, загальною (цінковою), фінансовою (рис. 2.8).

Фінансова стійкість підприємства характеризується системою фінансових коефіцієнтів. Вони розраховуються як співвідношення абсолютних показників активу й пасиву балансу. Аналіз фінансових коефіцієнтів ринкової стійкості полягає у порівнянні їхніх значень з базисними величинами, а також у вивченні їхньої динаміки (табл. 2.11, додаток Л).

Як свідчать дані таблиці, рівень фінансової стійкості ХХХ за період 2020 – 2022 років загалом дещо покращився, однак залишається значно нижчим встановленого нормативу. Так, коефіцієнт автономії, що характеризує можливості підприємства фінансувати свою діяльність за рахунок власних джерел зріс за досліджуваний період з 0,125 до 0,136 і свідчить про недостатні можливості підприємства для фінансування своєї діяльності за рахунок власних джерел. Коефіцієнт концентрації залученого капіталу відповідно хоча й знизився з 0,875

до 0,864, однак все ж свідчить про високий рівень залежності підприємства від кредиторів.

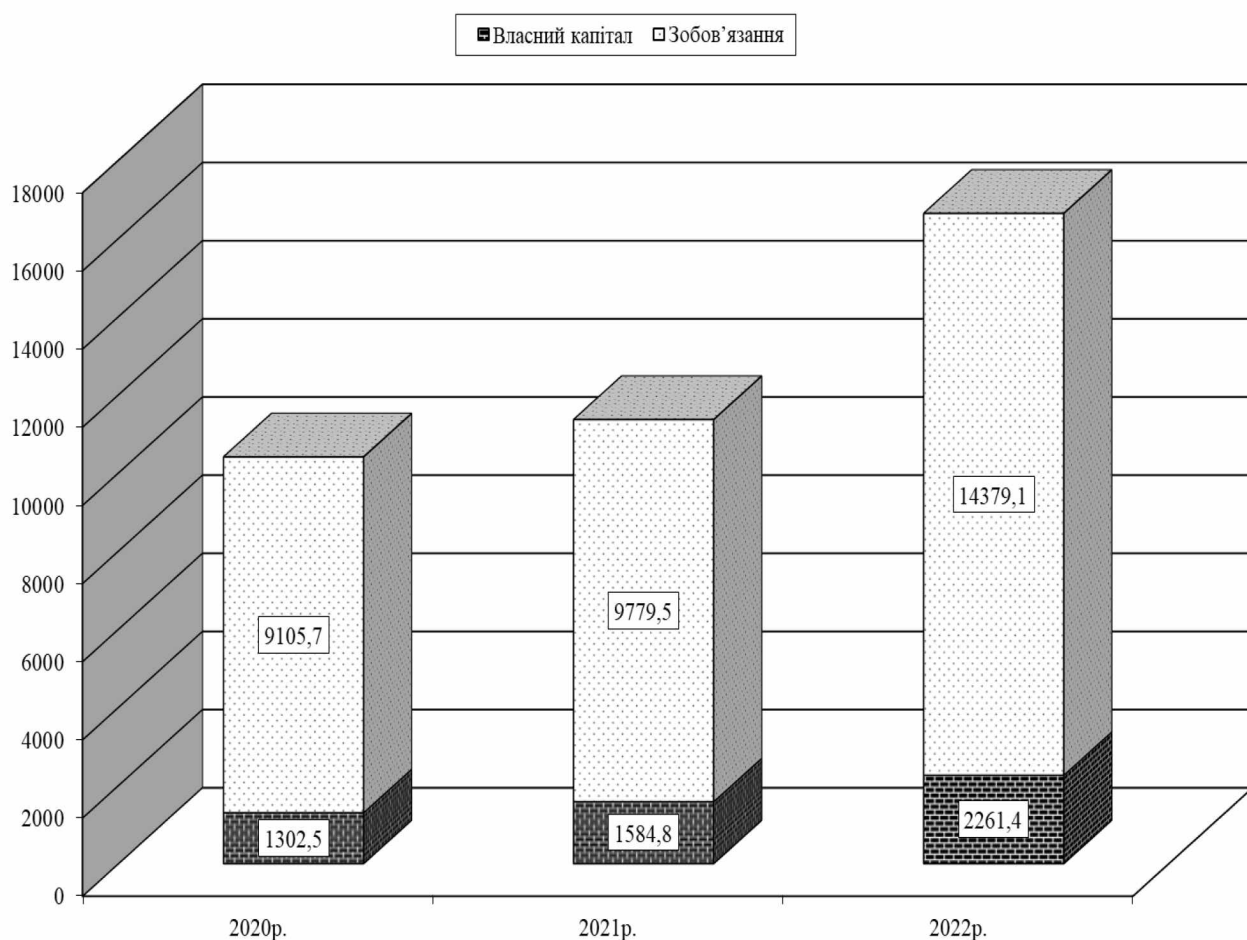

Рис. 2.7. Склад та динаміка окремих видів пасивів ХХХ, 2020 – 2022 рр.

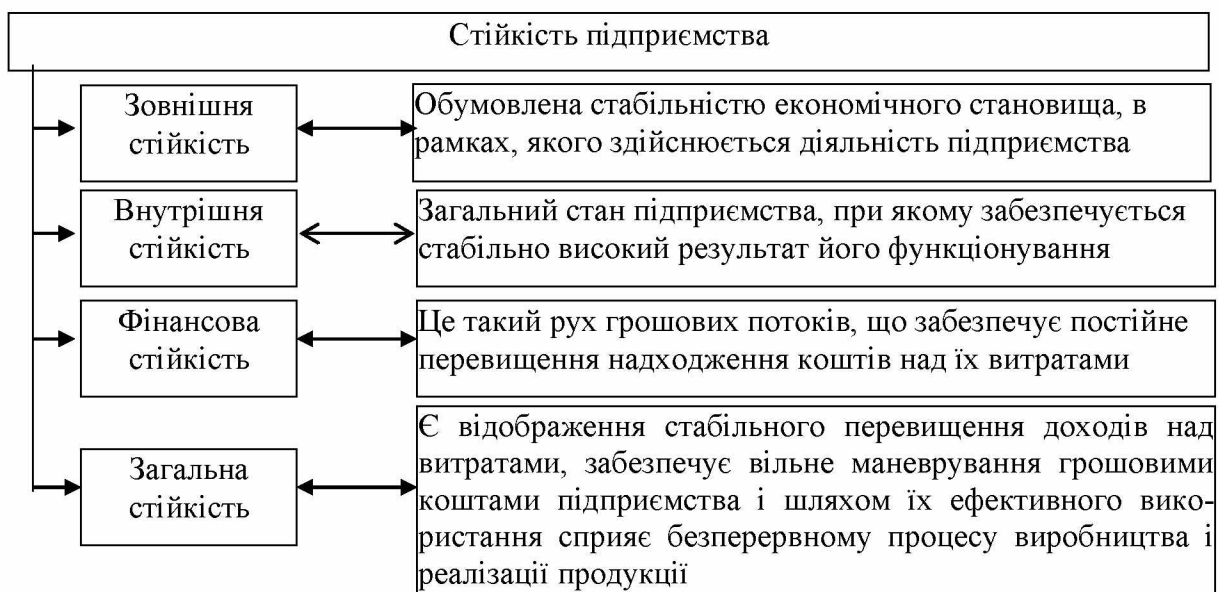

Рис. 2.8. Класифікація видів стійкості підприємства

Коефіцієнт фінансової залежності ХХХ, як обернений показник до коефіцієнта автономії, зменшився з 7,991 до 7,358, тобто у 2022 році на 1 грн власного капіталу припадає 7,36 грн загальної вартості пасивів, що звісно з негативної сторони характеризує фінансову стійкість підприємства. Однак, в цілому, динаміка показників таблиці свідчить про певне покращення рівня фінансової стійкості, що підтверджує рис. 2.9.

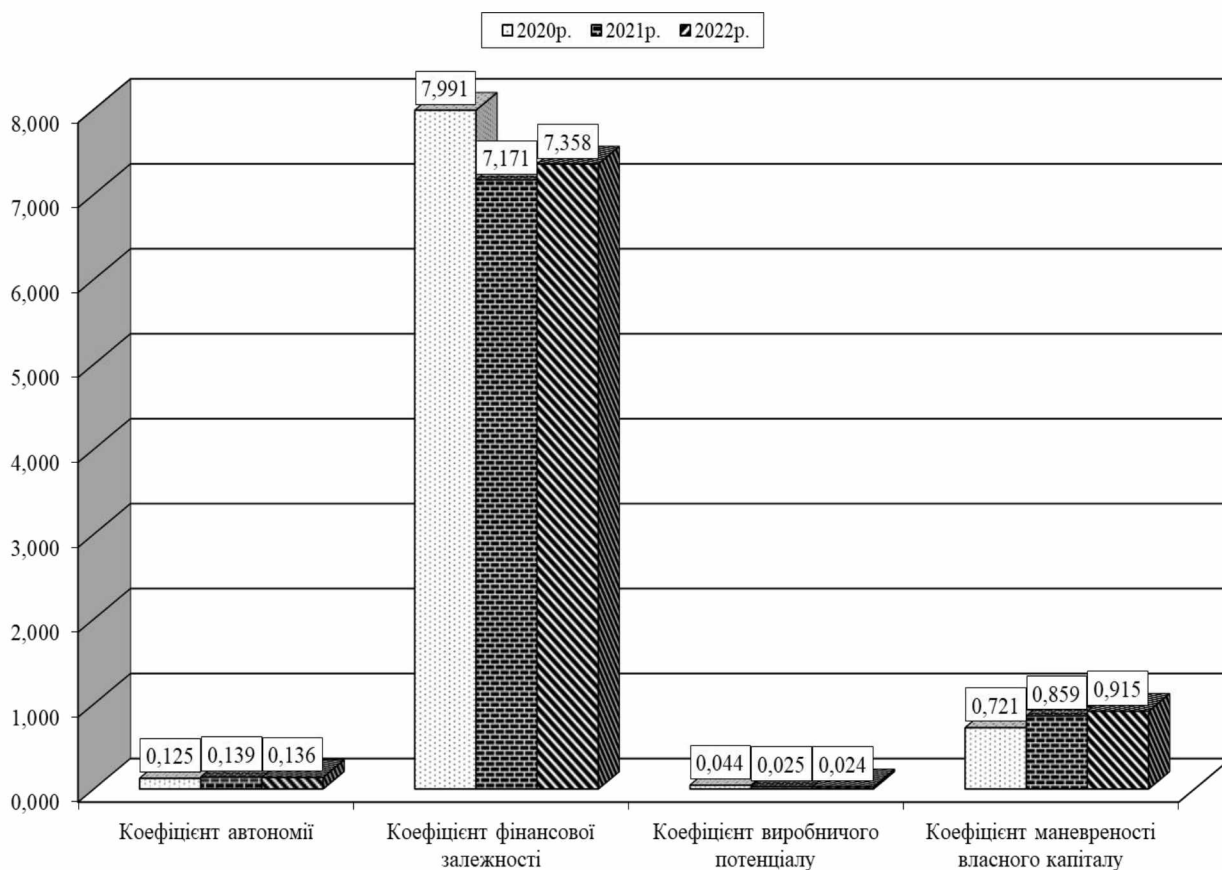

Рис. 2.9. Динаміка показників оцінки фінансової стійкості ХХХ, 2020 – 2022 рр.

Загалом аналіз ряду показників оцінки фінансової стійкості дає можливість констатувати, наскільки підприємство готове до погашення своїх боргів, в якій мірі воно є незалежним з фінансового боку, зростає чи зменшується рівень цієї незалежності, чи відповідає стан активів і пасивів підприємства завданням його фінансово-господарської діяльності.

Зміни абсолютних значень і тенденції зміни відносних показників, що використовуються для такої оцінки знаходять своє узагальнення при визначенні типу фінансової стійкості господарюючого суб'єкта (табл. 2.12).

**Визначення і аналіз типу фінансової стійкості ХХХ,
2020 – 2022 рр.**

Показники	2020 р	2021 р	2022 р
1	2	3	4
Власні оборотні кошти	939,6	1361,5	2069,3
Довгострокові зобов'язання	0,0	0,0	0,0
Короткострокові кредити і позики	2503,6	3214,5	2652,5
Запаси	3634,1	5856,7	11201,1
Наявність власних оборотних коштів і довгострокових зобов'язань для формування запасів	939,6	1361,5	2069,3
Загальна величина джерел формування запасів	3443,2	4576,0	4721,8
Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів для формування запасів	-2694,5	-4495,2	-9131,8
Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів і довгострокових зобов'язань для формування запасів	-2694,5	-4495,2	-9131,8
Надлишок (+) або нестача (-) загальної величини джерел формування запасів	-190,9	-1280,7	-6479,3
Тип фінансової стійкості	Кризовий фінансовий стан	Кризовий фінансовий стан	Кризовий фінансовий стан
Коефіцієнт забезпеченості запасів відповідними джерелами формування	0,947	0,781	0,422
Надлишок (+) або нестача (-) відповідних джерел формування на 1 грн. запасів, грн.	-0,053	-0,219	-0,578

Розрахункові дані табл. 2.12 вказують на незмінність типу фінансової стійкості ХХХ, що за останні три роки є кризовим. Факторами, що обумовлюють є недостатність величини власних оборотних коштів підприємства для покриття запасів.

Загалом, узагальнюючи здійснені дослідження слід акцентувати увагу на зростанні рівня фінансової стійкості за останні три роки і тому для керівництва підприємства на перший план виходить завдання пошуку резервів для розвитку позитивних тенденцій і подальшого перетворення типу фінансової стійкості з кризового на стійкий фінансовий стан.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Шляхи поліпшення фінансового стану підприємства на основі ефективного фінансового планування

Ефективне управління фінансами підприємства можливе тільки за умови планування всіх фінансових потоків, процесів і відносин на підприємстві.

Обґрунтування фінансових показників фінансових операцій, як і результативність багатьох господарських рішень, досягається у процесі фінансового планування та прогнозування. Ці два дуже близьких поняття в економічній літературі й на практиці часто ототожнюються.

Фактично фінансове прогнозування повинно передувати плануванню і здійснювати оцінку численних варіантів (відповідно визначати можливості управління рухом фінансових ресурсів на макро- і мікро- рівнях). За допомогою фінансового планування конкретизуються прогнози, визначаються конкретні шляхи, показники, взаємопов'язані завдання, послідовність їх реалізації, а також методи, що сприяють досягненню обраної мети.

Фінансове планування являє собою процес розробки системи фінансових планів і планових (нормативних) показників для забезпечення розвитку підприємства необхідними фінансовими ресурсами і підвищення ефективності його фінансової діяльності у перспективі.

Прогноз фінансових результатів доцільно складати за формою, передбаченою для складання відповідного звіту. Інформація, яка міститься в бюджеті фінансових результатів, є основою для подальшого планування руху грошових коштів та платоспроможності підприємства.

Необхідність планування фінансових результатів зумовлена такими чинниками: потребою в інформації щодо майбутніх фінансових результатів і можливих джерел фінансування інвестицій і виплати дивідендів; необхідністю визначення потреби в капіталі, зокрема капіталі для фінансування затрат, відпо-

відно оборотних активів у плановому періоді; необхідністю оцінки рівня податкового навантаження в плановому періоді.

Планування фінансових результатів може мати як короткостроковий, так і довгостроковий характер. За одиницю періоду планування може братися місяць, квартал, рік. Основою планування фінансових результатів є інформація, що міститься в бюджетах реалізації та виробництва продукції.

Планування фінансових результатів здійснюється зіставленням прогнозів доходів і витрат за всіма видами діяльності (наприклад, виручки від реалізації та собівартості реалізованої продукції). Зрозуміло, що найскладнішим завданням при цьому є прогнозування обсягів реалізації продукції.

Прогнозні показники плану реалізації розраховуються на основі аналізу ситуації на ринку, наявних виробничих та фінансових потужностей. При цьому можуть братися до уваги: статистичні показники, що характеризують загально-економічну ситуацію в країні (чи регіоні), ріст населення та його доходи; економічні огляди; існуючі тенденції в соціальній та культурній сферах життя населення (можливих споживачів продукції); вплив сезонних, циклічних коливань на обсяги реалізації; довготривалі тенденції зміни економічних показників; дані економічної розвідки тощо.

Обираючи ті чи інші методи прогнозування (експертні, екстраполяційні, каузальні), доцільно узагальнити інформацію щодо методик, які використовуються аналогічними підприємствами чи типовими представниками галузі, до якої належить суб'єкт господарювання.

Оскільки прогнозні показники значної мірою залежать від зовнішніх чинників (кон'юнктура, структурні зміни в економіці тощо), альтернативні планові розрахунки фінансових результатів доцільно будувати на оптимістичних та песимістичних очікуваннях щодо обсягів реалізації продукції, а отже, рівня завантаженості потужностей (наприклад, 80, 100, 120 %).

В ринкових умовах широкого застосування одержав розрахунок кінцевих результатів діяльності підприємства за допомогою методу: Витрати – Обсяг – Прибуток.

Фінансовий менеджер орієнтується на досягнення високого або постійно зростаючого прибутку від реалізації. Одержання бажаного результату залежить від трьох складових – витрат на виробництво і реалізацію, планової ціни одиниці продукції і обсягу реалізації. Взаємозв'язок складових визначається в процесі операційного аналізу, який також називають аналізом: Витрати – Обсяг – Прибуток, тим самим розкриваючи його сутність – дослідження залежності між витратами, обсягом реалізації, ціною і прибутком підприємства, а також пошук можливостей максимізації прибутку шляхом вибору найвигіднішого поєднання змінних та постійних витрат.

Аналіз: Витрати – Обсяг – Прибуток відповідає на найважливіші питання, які стоять перед фінансистами підприємства на всіх основних етапах його грошового обігу.

I етап: 1. Скільки готівки необхідно підприємству? 2. Як мобілізувати ці кошти? 3. До якого ступеня можна збільшувати фінансовий ризик, використовуючи ефект фінансового важеля?

II етап: 1. Що найважливіше для підприємства: висока рентабельність чи висока ліквідність? 2. Що дешевше: придбання чи оренда нерухомості? 3. Чи слід продавати продукцію нижче її собівартості? 4. Якої продукції виробляти більше: А чи В? 5. Як вплине на продукцію ефект зміни обсягу виробництва чи збуту?

III етап: 1. Яким повинен бути в наявності оптимальний рівень товару, щоб задовольнити клієнтів, але не залучати на це багато оборотних засобів? 2. Яка оптимальна величина короткострокового кредиту, одержаного підприємством, що дозволяє забезпечити і стимулювати продаж товару в розстрочку при одночасному зниженні імовірності виникнення безнадійних боргів і мінімізації коштів, що відволікаються дебіторською заборгованістю?

IV етап: 1. Яку частину прибутку розподіляти в якості дивідендів? 2. Як знизити суми податків?

Ключовими елементами операційного аналізу служать: операційний важіль, межа рентабельності і запас фінансової міцності підприємства.

Розглянемо поняття виробничого (господарського) важеля. Його дія проявляється в тому, що будь – яка зміна виручки від реалізації завжди призводить до більшої або меншої зміни прибутку. Цей ефект зумовлений різним ступенем впливу динаміки постійних та змінних витрат на формування фінансових результатів діяльності підприємства при зміні обсягу виробництва. Чим більшим є рівень постійних витрат, тим більшою є сила впливу операційного важеля. Визначаючи темп зменшення прибутку з кожним процентним зменшенням виручки, сила операційного важеля свідчить про рівень підприємницького ризику даного підприємства.

Дія фінансового важеля полягає в тому, що підприємство, використовуючи позикові кошти, змінює чисту рентабельність власних коштів на свої дивідендні можливості. Рівень ефективності фінансового важеля вказує на фінансовий ризик, пов'язаний з підприємством.

Таким чином, взаємозв'язок між прибутком і співвідношенням власного і позикового капіталу – це і є фінансовий леверидж. За В.В. Ковальовим фінансовий леверидж – потенційна можливість впливати на прибуток шляхом зміни обсягу і структури власного і позикового капіталу.

Існує дві основні концепції ефекту фінансового важеля (левериджу). Західноєвропейські фінансисти визначають ефект фінансового важеля як збільшення величини чистої рентабельності власних коштів, яке виникло внаслідок використання кредиту.

Американські вчені трактують ефект фінансового важеля як процентну зміну чистого прибутку на акцію, що виникла внаслідок процентної зміни прибутку до сплати відсотків за кредит та податку на прибуток. Таким чином, підприємству, що користується кредитом, кожний процент зміни НРЕІ приносить більше відсотків зміни чистого прибутку на акцію, ніж підприємству, що користується лише власними коштами, але при цьому ризикує менше.

В міру одночасного зростання сили впливу операційного і фінансового важелів незначна зміна фізичного обсягу реалізації і виручки призводить до значної зміни обсягу прибутку на акцію.

Операційний аналіз – невід’ємна частина управлінського обліку. Його дані складають комерційну таємницю підприємства. Такий операційний аналіз сприяє пошуку найбільш вигідних комбінацій між змінними витратами на одиницю продукції, постійними витратами, ціною та обсягом продажу. Тому цей аналіз є неможливим без розподілу витрат на постійні та змінні.

Змінні витрати (витрати на паливо, матеріали, комісійні продавцям) змінюються пропорційно обсягу виробництва.

Постійні витрати (видатки по оренді, амортизаційні відрахування, заробітна плата адміністративного персоналу) не змінюється чи змінюється в незначній мірі при зміні обсягу виробництва продукції.

Змішані витрати включають елементи як постійних, так і змінних витрат. Приклади змінних витрат: оплата за електроенергію, заробітна плата продавців, яка складається з постійного окладу і комісійних з продажу.

Фінансовому менеджеру обов’язково слід пам’ятати про характер руху витрат (сумарних і на одиницю продукції) (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Вплив зміни обсягу виробництва (реалізації) продукції на змінні і умовно – постійні витрати

Обсяг виробництва (зросту)	Змінні витрати		Постійні витрати	
	Сумарні	На одиницю продукції	Сумарні	На одиницю продукції
Зростає	Збільшуються	Постійні	Постійні	Зменшуються
Зменшується	Зменшуються	Постійні	Постійні	Збільшуються

Для ефективного управління прибутком слід починати з управління витратами. Управління витратами – це: усвідомлення того, де, коли і в яких обсягах витрачаються ресурси підприємства; прогноз того, де, для чого і в яких обсягах необхідно залучати додаткові фінансові ресурси; вміння забезпечити максимально високий рівень віддачі від використання ресурсів.

Управління витратами – це вміння економити ресурси і максимізувати віддачу від них.

Переваги ефективного управління витратами є наступними: 1) виробницт

во конкурентоздатної продукції за рахунок більш низьких витрат і, відповідно, цін; 2) наявність якісної і реальної інформації про собівартість окремих видів продукції та їх позиції на ринку порівняно з продуктами інших виробників; 3) можливість застосування гнучкого ціноутворення; 4) надання об'єктивних даних для складання бюджету підприємства; 5) можливість оцінки діяльності кожного підрозділу підприємства з фінансової точки зору; 6) прийняття обґрунтованих і ефективних управлінських рішень.

Оскільки аналіз: Витрати – Обсяг – Прибуток потребує розподілу витрат на змінні та постійні, при аналітичних розрахунках необхідно розрізняти перші витрати від других за допомогою проміжного результату діяльності підприємства. Цю величину називають валовою маржею, результатом від реалізації після відшкодування змінних витрат, сумою покриття або внеском.

Операційний аналіз часто називають аналізом беззбитковості, оскільки він дозволяє розрахувати таку суму або кількість продаж, при яких надходження дорівнюватиме витрачанням. Бізнес не несе збитків, але і не приносить прибутків. Точка беззбитковості – це така виручка від реалізації, при якій підприємство не має збитків, але ще не має і прибутків (додаток Д). Тому точку беззбитковості називають межею рентабельності. Чим вищою є межа рентабельності, тим складніше її перевищити. З низькою межею рентабельності легше переносити зменшення попиту, відмовитись від завищеної ціни реалізації. Зниження межі рентабельності можна досягти за рахунок збільшення валової маржі або скорочення постійних витрат.

3.2. Перспективи оптимізації механізму оцінки фінансового стану для підвищення якості фінансового менеджменту

Фінансовий стан підприємства має важливе значення для його економіки і залежить передусім від процесу виробництва. Успішне виконання виробничої програми підприємства є основою його міцного фінансового стану. Задовільний

фінансовий стан підприємства забезпечує фінансування і виконання усіх передбачених планом заходів, своєчасну виплату заробітної плати, своєчасні розрахунки з іншими організаціями. Фінансовий стан підприємства в основному визначається фінансами підприємства. Здійснення економічної реформи і посилення економічних важелів в управлінні підприємствами підвищують роль фінансів і фінансового стану в розширеному відтворенні та зміцненні економіки.

Правильне і своєчасне планування і забезпечення надходження доходів являється головним завданням в організації оперативної роботи і контролю за діяльністю підприємства. Чітка організація оперативної роботи і контролю за отриманням і використанням виручки і прибутку сприяє виявленню резервів збільшення виробництва продукції, зниженню її собівартості, підвищенню якості передбачає невиробничі витрати і в кінцевому результаті сприяє підвищенню ефективності виробництва.

Стратегія розвитку підприємства - це покращення розвитку підприємства, тобто нормалізація фінансового стану.

Найважливіше завдання - усунення неплатоспроможності, бо коли підприємство може своєчасно погасити свої борги перед кредиторами, це свідчить про встановлення системи розрахунків і попереджує виникнення процедури банкрутства. Хоч неплатоспроможність підприємства може бути усунена за рахунок виконання низки фінансових заходів, фактори, які призвели до неплатоспроможності, можуть залишитись без змін. Тому слід звернути увагу на фінансову стійкість підприємства.

Щоб підприємство уникло загрози банкрутства не лише в короткому, а й у тривалому періоді, слід забезпечити перевищення власних коштів над позичковими - це призведе до незалежності підприємства від зовнішніх джерел. Треба також змінити фінансову стратегію фірми. Це робиться для того, щоб прискорити економічне зростання фірми. Ми можемо вважати підприємство фінансово стабільним тільки тоді, коли максимально знижено вартість використовуваного ним капіталу. Враховуючи негативні фактори, слід забезпечити високі темпи виробничого розвитку.

З метою вирішення питань, пов'язаних із стабілізацією фінансового стану підприємства, впливу на поліпшення виробництва і господарської діяльності вважають за необхідне:

1. Здійснити глибокий аналіз фінансового стану кожного підприємства окремо і визначити перспективи його подальшої діяльності, враховуючи номенклатуру вироблюваної продукції, її якість, вартість, конкурентоспроможність на внутрішньому і зовнішньому ринках збуту, оцінити можливості підприємств, у порівняно короткі строки забезпечити стабілізацію з наступним зростанням виробництва.

2. На підприємстві, при умові, що воно має підготовлений реальний план стабілізації та розвитку, провести глибоку ревізію діяльності, інвентаризацію статей балансу, детально вивчити склад матеріальних цінностей, особливості готової продукції, дебіторської заборгованості. За результатами аналізу повинна бути зроблена оцінка можливостей використання та реалізації відповідних цінностей і готової продукції, а також погашення дебіторської заборгованості.

Слід провести реструктуризацію активів і пасивів балансу та підготувати матеріали про списання нереальних сум на збитки. Реальний фінансовий стан підприємства повинен бути ретельно перевірений незначною аудиторською організацією.

3. Необхідно окремо розглянути питання про стан дебіторської та кредиторської заборгованості та визначити шляхи її ліквідації. Вважається за доцільне для скорочення взаємної дебіторської і кредиторської заборгованості розробити спеціальний механізм на базі векселя з наданням цьому документів у законодавчому порядку чинності обов'язкового виконання.

4. Щодо підприємств, які матимуть економічно обґрунтовані бізнес-плани поліпшення свого виробництва та здійснять всю необхідну роботу для сумачії балансу і реструктуризації його статей, банками можливий розгляд питання про надання кредиту, в тому числі і в іноземній валюті, за рахунок кредитної допомоги міжнародних фінансових організацій.

5. Важливою обставиною у вирішенні названих питань є питання про

джерела і гарантії погашення кредитів.

Його слід опрацювати законодавчо за участю Фонду державного майна. Зокрема мається на увазі вирішення питання про надання в заставу під час видачі кредиту виробничих та інших громадських споруд, підприємств, про механізм реалізації цієї застави.

Як гарантії може бути розглянуто питання про надання в заставу контрольних пакетів акцій корпоративних підприємств. Гарантіями повернення кредитів щодо державних підприємств можуть бути і спеціально випущені казначейські зобов'язання (векселі) з наданням їм чинності вільно оборотних платіжних коштів.

6. З метою стимулювання надання комерційними банками кредитів на стабілізацію і розвиток виробництва було б доцільним вирішити такі питання як: дозволити комерційним банкам видавати довгострокові кредити під розроблені стабілізаційні програми за рахунок скорочення на 50 % обов'язкових ресурсів; встановити за кредитами, які видаються за рахунок пільги щодо резервів процентну ставку на рівні 10 % річних; звільнити від оподаткування доходи, одержані комерційними банками від надання довгострокових кредитів; встановити, що на погашення довгострокових кредитів першочергово (щодо оподаткування) використовується прибуток, одержаний від заходу, на який було отримано кредит.

Розвиток підприємства постійно вимагає мобілізації ресурсів для інвестицій у новітні технології, створення нових, модернізації зношених основних фондів, збільшення оборотних коштів, виходу на нові ринки тощо.

Основними джерелами поповнення інвестиційних ресурсів підприємства є внутрішні джерела – прибуток та амортизаційні відрахування. В середньому в розвинутих країнах близько 70 % інвестиційних потреб підприємство задовольняє за рахунок внутрішніх джерел. На банківські кредити та цінні папери (зовнішні джерела фінансування) приходиться відповідно близько 5 і 25 % інвестицій.

На сьогоднішній час переважна більшість відпущених підприємств не

мають внутрішніх інвестиційних ресурсів через низьку рентабельність виробництва, його збитковість, нецільове використання фондів розвитку підприємства тощо. Тому досить актуальними для них постає питання пошуку нових шляхів інвестування свого економічного розвитку.

Оздоровлення фінансового положення підприємств передбачає на наш погляд цільовий вибір найбільш ефективних для конкретного випадку заходів. В цьому аспекті визначальним є поступальне зростання рівня ділової активності підприємства на основі удосконалення методики її оцінювання.

Ділова активність виражає ефективність використання матеріальних, трудових, фінансових й інших ресурсів за всіма бізнес-лініями діяльності і характеризує якість управління, можливості економічного зростання і достатність капіталу. У фінансовому аспекті проявляється насамперед в швидкості обороту його коштів, відображає ефективність роботи підприємства відносно величини авансованих ресурсів або відносно величини їх споживання в процесі виробництва.

Узагальнення наукових поглядів в галузі оцінювання рівня ділової активності підприємницьких структур дає підстави погодитись з позицією тієї групи науковців, зокрема М. Г. Чумаченка, які вбачають даний процес у формі аналітичного дослідження за системами якісних та відносних показників [13].

До якісних показників оцінки ділової активності, за словами Н. В. Тарасенка, слід віднести наступні: широта ринку збуту продукції; наявність продукції, що поставляється на експорт; репутація підприємства, що виражається, зокрема, в популярності клієнтів, що користуються послугами підприємства [49].

Поряд з даною стороною оцінки ділової активності, особливу увагу привертають відносні показники. Відносні показники – це розрахунок фінансових коефіцієнтів, зокрема: коефіцієнта оборотності активів, дебіторської заборгованості, кредиторської заборгованості, коефіцієнта тривалості оборотів дебіторської і кредиторської заборгованостей, коефіцієнта оборотності товарно-матеріальних запасів, коефіцієнта оборотності власного капіталу.

Важливою перевагою коефіцієнтів, на думку Г. Г. Кірейцева є те, що вони

нівелюють перекручування впливу інфляції на аналітичні показники, що особливо актуально при оцінці діяльності підприємств у сучасних умовах [22]. Водночас, необхідно враховувати, що коефіцієнти не мають універсального значення і можуть розглядатися як орієнтовні індикатори найбільш чітких місць діяльності підприємства. На сьогодні віділяють чотири блоки досліджень ділової активності за методикою відносних показників (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Блок-схема використання системи відносних показників для оцінки ділової активності підприємства

Наведений рисунок доводить виняткову важливість кожного блоку аналітичного дослідження ділової активності, а також тісний їх взаємозв'язок і взаємодоповнюваність.

Використання такого підходу до оцінки із застосуванням наведених груп показників, на наш погляд, має сприяти якісному дослідженню можливостей підприємства мобілізувати з різних джерел фінансові ресурси, а також ефективно їх використовувати, забезпечуючи зростання прибутку та капіталу.

Проведені дослідження доводять той факт, що зростання ділової активності підприємства полягає, насамперед, у підвищенні ефективності використання ресурсів підприємства за рахунок прискорення оборотності ресурсів і скорочення періоду їх обороту.

Іншою важливих проблем для поліпшення фінансового становища підприємства – зменшення поточних зовнішніх зобов'язань. Зменшення внутрішніх поточних зобов'язань можна провести через зниження витрат на придбання палива, енергії, на ремонтні роботи, через зниження рівня заробітної плати робітникам (або збереження її на тому ж рівні за рахунок скорочення штату працівників), через зниження обсягів виробництва. Щоб зменшити зовнішні поточні зобов'язання, треба домовитися з постачальником про продовження термінів сплати заборгованості за сировину, матеріали, паливо або провести розрахунки не грошима, а продукцією, яку виробляє підприємство, тобто провести бартерну операцію. Якщо підприємство має банківські кредити, їх треба продовжити, бажано без зростання відсотків за користування кредитом.

Розглянемо детальніше кожен із наведених дій:

1. Перегляд поточної стратегії діяльності підприємства. Передбачає застосування нових конкурентних підходів для відновлення позиції на ринку, а також перегляду операції для забезпечення кращої підтримки загальної ділової стратегії. Найбільш дієвий варіант залежить від превалюючих умов галузі, сильних і слабких сторін підприємства та від серйозності кризи.

2. Збільшення доходів. В більшості випадків зусилля направлене на збільшення обсягів продажу. Як відомо існує декілька можливостей збільшення

доходів: зниження цін, посилене просування продукції на ринок, збільшення зусиль по збуту, розширення переліку послуг споживачам. На практиці при виході підприємств з кризи, як правило йде все таки не стільки про збільшення доходів, скільки про зниження витрат. Основною причиною цього є необхідність додаткового інвестування для практики кожної спроби збільшення доходів. Потенційні інвестори надто рідко і неохоче погоджуються працювати з неплатоспроможними підприємствами.

3. Зниження витрат. Як показує практичний досвід тактики відновлення, що направлення на зниження витрат найбільш ефективні в ситуаціях, коли структура витрат підприємства достатньо гнучка для прийняття радикальних заходів по їх виправленню. Неефективність дій піддається оцінці і корегуванню, підприємство близьке до своєї точки беззбитковості, витрати невиправдано збільшенні, існує багато джерел економії.

Відмітимо, що економія може бути досягнута при правильному обліку витрат, що входять в собівартість продукції, скороченні матеріальних витрат, зниження витрат на експлуатацію машин і механізмів, зниженні транспортних витрат, економії витрат на відрядження.

4. Продаж активів. Тактика продажу активів, на наш погляд застосовується в тих випадках, коли рух готівки потребує особливої уваги і коли найбільш прийнятним шляхом генерування наявних засобів є продаж землі, обладнання, патентів, матеріально виробничих запасів, а також скорочення діяльності (зняття з виробництва частини продукції, що знаходиться на стадії спаду, скорочення чисельності працюючих, вихід з віддалених ринків, скорочення послуг які надаються клієнтам тощо.)

На нашу думку, крім вище згаданих заходів, фінансової стабілізації виробництва слід також включити такі прийоми виходу підприємств з кризи.

1. Ліквідація платіжної кризи: 1.1. Використання акредитивної форми розрахунків. Ця форма розрахунків найбільш надійна, оскільки продукція відвантажується тільки після відкриття покупцем акредитива в банку; 1.2. Використання послуг банку по факторинговому обслуговуванню. Факторинг – це опе-

рація з інкасування дебіторської заборгованості, одна з форм короткотермінового кредитування; 1.3. Кліринг. Залік взаємних вимог. Кліринг дає змогу врахувати за кожним учасником заліку суму його простроченої дебіторської заборгованості, яка рахується за його покупцем.

2. Застосовувати фінансово – правові важелі стабілізації економічного положення підприємства: 2.1. Залучення додаткових грошових коштів шляхом випуску цінних паперів. За сучасних умов місія цінних паперів є вигіднішою ніж залучення банківських кредитів, оскільки дивіденди по акціях сплачуються лише при наявності прибутку; 2.2. Використання лізингових операцій. Інколи бути вигідніше не господарем, а орендаром.

3. Оптимізація оподаткування.

Таким чином практичне застосування запропонованих заходів стабілізації виробництва на основі проведених досліджень буде сприяти успішному вирішенню завдань фінансової стабілізації та стійкості підприємства на сучасному етапі розвитку економіки України.

ВИСНОВКИ

Результати проведених у кваліфікаційній роботі досліджень дають підстави зробити ряд висновків теоретичного та прикладного характеру, основні з яких зводяться до наступних:

1. Аналіз фінансового стану підприємства доцільно здійснювати за такими основними напрямками: характеристика майна та джерел формування капіталу підприємства; аналіз ділової активності підприємства; оцінка фінансової стійкості; оцінка ліквідності та платоспроможності; аналіз фінансових результатів та оцінка показників прибутковості й рентабельності підприємства.

2. Інформаційним джерелом виступають оцінки фінансового стану підприємства виступають дані річної фінансової звітності, яка відображає різні аспекти господарських операцій і подій за звітний період, відповідну інформацію попереднього звітного періоду, розкриття облікової політики та її змін, що робить можливим ретроспективний аналіз результатів фінансово-господарської діяльності підприємства та її прогнозування.

3. Аналіз майнового стану свідчать про достатньо значні зміни майнового потенціалу підприємства. Так, за період 2020 – 2021 років загальна вартість майна ХХХ збільшилась на 956,1 тис. грн, або на 9,2 %. Такий приріст забезпечило виключно зростання вартості оборотних активів, в той час як вартість необоротних активів підприємства за цей період зменшилась. За наступні два роки вартість майна ХХХ продовжувала зростати вже значно вищими темпами, а саме на 5276,2 тис. грн, або 46,4 %. Причому, знову під впливом виключно зростання оборотних активів, вартість яких збільшилась на 5307,4 тис. грн нівелювавши цим незначне зменшення вартості необоротних активів.

4. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства свідчить про позитивні зміни в динаміці фінансових результатів діяльності ХХХ за 2020 – 2021 рр. Так, величина чистого доходу на підприємстві за цей період зросла більше ніж на половину, в той час як собівартість реалізованої продукції зросла на 7624,0 тис. грн. Даний фактор, незважаючи на переважаючий в абсолютному

та відносному виразах темп зростання за два роки інших операційних витрат над іншими операційними доходами, а також відсутність фінансових та інвестиційних доходів при зростаючому розмірі інвестиційних витрат, обумовив приріст чистого прибутку підприємства з 227,1 тис. грн до 282,3 тис. грн. За наступні 2021 – 2022 рр. ситуація продовжувала розвиватись в позитивному напрямі. Як результат цього стрімке збільшення обсягу чистого прибутку підприємства за рік з 282,3 тис. грн до 676,6 тис. грн.

5. Результати здійсненої оцінки ділової активності ТОВ „Полтаваплодоовоч” дають можливість свідчити про стабільне зростання рівня ділової активності за останні три роки, до цього невисокого, рівня ділової активності підприємства, що полягає в прискоренні темпів оборотності всіх видів його активів. Так, тривалість одного обороту активів за останні три роки зменшилась більше ніж в двічі на 151 день, оборотних активів аналогічним темпом – на 139 днів, а коштів в розрахунках, взагалі більше ніж в тричі із 160 до 53 днів. Також значним є скорочення періоду повернення дебіторської заборгованості – з 115 днів у 2020 р. до 46 днів у 2022 р. Ці зміни пояснюються вищим темпом збільшенням обсягів чистого доходу (виручки) підприємства від реалізації товарів, робіт, послуг порівняно із зростанням середньорічної вартості всіх видів його активів.

6. Оцінка рівня ліквідності підприємства свідчить про нестабільність платіжних можливостей ХХХ за період останніх трьох років. Так за період 2020 – 2022 рр. нестача високоліквідних активів підприємства суттєво (в рази) зросла, тоді коли середньоліквідних активів повністю вистачало для покриття короткострокових зобов'язань, а довгострокові пасиви на підприємстві, взагалі, були відсутні.

7. Аналіз відносних показників оцінки платоспроможності підприємства свідчать, що станом на кінець 2021 року коефіцієнт абсолютної ліквідності знизився в порівнянні з попереднім на 0,230 пункти, а в 2022 р. ще на 0,009 пункти до рівня 0,048, коли ще два роки тому перебував на рівні нормативного значення. Дані зміни вказують на те, що ХХХ знизило можливості для погашення поточних зобов'язань за рахунок високоліквідних оборотних активів.

8. Дослідження підтверджують факт деякого зростання загальної величини капіталу ХХХ за період 2020 – 2021 років, а саме на 956,1 тис. грн, або на 9,2 %. Таке збільшення пасивів підприємства, в абсолютному розмірі, в більшій мірі було забезпечено виключно зростанням обсягів зобов'язань підприємства. За період наступних 2021 – 2022 рр. в ХХХ тенденції не змінились, а темп приросту значно зріс і полягав в одночасному зростанні, як власного капіталу, так і зобов'язань.

9. Рівень фінансової стійкості ХХХ за період 2020 – 2022 років загалом дещо покращився, однак залишається значно нижчим встановленого нормативу. Так, коефіцієнт автономії, що характеризує можливості підприємства фінансувати свою діяльність за рахунок власних джерел зріс за досліджуваний період з 0,125 до 0,136 і свідчить про недостатні можливості підприємства для фінансування своєї діяльності за рахунок власних джерел. Коефіцієнт концентрації залученого капіталу відповідно хоча й знизився з 0,875 до 0,864, однак все ж свідчить про високий рівень залежності підприємства від кредиторів.

10. Проведені дослідження, на основі яких зроблені висновки, дають можливість внести наступні пропозиції: розширити обсяги кредитування на пільгових умовах, що дасть змогу збільшити обсяг виробництва продукції та розширити сферу послуг; розробка системи швидкого збуту продукції, яка дозволить швидко отримувати гроші кошти та одразу використовувати їх на розширене відтворення; збільшити власний капітал підприємства за рахунок частини коштів від інвестиційної діяльності, це дасть змогу зменшити залежність від зовнішніх позик тощо.